

UNITÁRIUS ÉLET

XXXVI. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

1982. MÁRCIUS-ÁPRILIS

HÚSVÉT

Nagypéntek és húsvét eseményei egymáshoz tartoznak. A nagypénteki keresztfeszítés Jézus halálát hozza, húsvét feltámadásáról ad hírt. Nagypéntek a mulandóság elemeit és világát állítja előtérbe, húsvétkor kiderül, hogy nemcsak a mulandóság világa helyeződik vissza az őt megillető helyre, hanem a róla szóló hír is; azaz húsvétkor az örökkévaló értékek kapnak hangsúlyt. Mégpedig az által kapnak hangsúlyt, ami isteni elemként jelen van az emberi világban, közelebbről az egyes ember életében is.

Jézus Krisztus olyan mértékben hordozta magában az isteni elemet, amilyen mértékben ez az emberré levéshez szükséges. Az emberré válás nagy ívében, az emberi fejlődés folyamatában mi mindannyian azaz a reménységgel tekintünk Jézus életére, hogy fokozatosan fel tudunk emelkedni az általa képviselt magas szintre. Minél több kitérővel haladunk ezen az úton, annál döcögősebb, bajokkal telített életünk. Minél jobban összeszedjük magunkat, és minél inkább résen vagyunk, annál több örömünk és bensőséges élményünk lesz évezredes-évmilliós léptékeket felvonultató fejlődési pályánkon.

Nagypéntek és húsvét ünnepén, amint minden esztendőben visszatérnek életünkbe, leperreg előttünk az első nagypéntek és húsvét tömény eseménysorozata. A keresztfán elhangzanak Jézus utolsó szavai: „Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet.” És ezeket mondván, meghala — teszi hozzá Lukács evangélista. (Luk. 23,46.) Midőn Jézus utolsó szavait idézzük, mely jelentős emberi magatartást testesít meg a halál beálltának pillanatát átélve, óhatatlanul az emberek millióira gondolunk, és természetesen ezek között magunkra is. Hogyan élük át az emberek a földi élet legutolsó pillanatát? Ezt a kérdést magunknak is felteesszük. A választ ne siessük el, hanem tekintsünk Jézusra!

Jézus esetében még a halál is nagy példaadás. Arra a nagy és magasztos tényre mutat rá, ami az ember életének folyamatosságát biztosítja. Jézus tudja, hogy a mulandó földi test és az örökkévaló lélek szimbiózis véget ér. Számunkra már az erre vonatkozó puszta gondolat is kínos érzéseket ébreszt, azonban természetesen kell vennünk ezt. Ez idő szerint ennyire vagyunk képesek. Biztató számunkra is, hogy az első húsvét alkalmával, amint azt Lukács evangéliuma 24,23-ban olvashatjuk, néhány embernek megadatott a felismerésnek az az öröme, „hogy Ő él”. Tehát voltak olyanok, eleinte csak egynéhányan, később is kevesen, akik képesek voltak magukban átélni, hogy a jézusi lélek nincs a sziklasírba zárva, jelen van a világban. Ez azért fontos és nagy jelentőségű, mert jelzi, hogy minden ember várományosa annak a megértésnek, mely az ember halál utáni lelki életére vonatkozik. Természetesen a felismerésben nagy különbségek vannak; a képességtől függ.

A halál beálltakor Jézus bizonyosságot tett még arról is, hogy a benne jelenlevő örökkévaló isteni elem nemcsak úgy általánosságban, valamilyen módon, ki-

elemezhetetlenül, hanem egészen egyértelműen megmarad, a személyiség legkülönbözőbb jegyeivel, megmarad, tovább él. Ennek a megmaradásnak, továbbélésnek biztosítéka a mennyei Atya. „Atyám, a te kezeidbe teszem le az én lelkemet.” Az ember Istenben él földi életében és halála után egyaránt. Isten pedig mindenütt jelen van. Jelen van az emberi szívben, de az egész mindenség az ő jelenlétének, teremtő és megtartó hatalmának, szeretetének a tanúbizonysága. Az Atyánál lenni, az Istenben élni egészen természetes valami, ha arra gondolunk, ami bennünk az Atya, az Isten szent lényéből való rész. A földben lenni, benne elporladni szintén természetes valami, ha arra gondolunk, ami bennünk földi, ami a föld anyagából épült fel, testünk gyanánt. Ne gondoljuk, hogy ez a test értéktelen valami. Ez is Isten alkotása, s csodálatosan szép ez az emberi forma, emberi test, áthatva az élet elemétől. Ez a csodálatosan szép emberi forma eszközül szolgál földi életünkben. Lelki értékek hordozója. Testi organizációnk ritmikus rendszere, idegrendszere, végtagrendszere... a külvilágot szállítja az emberi benső számára. Testünk olyan tulajdonságokat hordoz, hogy funkciójában, működésében az emberi lélekre, az emberi szellemre mutató irányultságot tölt be, valóban alkalmas eszköz az emberré válás folyamatában. Amikor elromlik ez az eszköz, amikor betöltötte szerepét, elszáll belőle az élet, tőle szabadabbá válik a lélek. Ez a lélek Isten tervében állandóan épül, mind jobb és jobb lesz, s kicsúcsosodik a jézusi lélek nagyságában, gazdagságában és szeretetében.

Az első húsvét erről győzte meg a világot. A jézusi szellem jelen van a mi világunkban, emberi életünkben. Halhatatlan lélek ez, örökkévaló értékek hordozója. Hatása és példaadása eleven. Hatásának és elevenségének biztosítéka az a temérdek munka és fáradozás, mely az emberiség fizikai, lelki és szellemi tevékenységében megnyilvánul. Az emberi munka ugyanis nemcsak azért fontos, mert ellenértékeként mindennapi kenyér kerül asztalunkra, hanem azért is, mert ezáltal mi is egyfajta isteni tulajdonságot gyakorolunk. János evangélista szerint Jézus ezeket mondta: „Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom.” Az emberi munka kifejleszti bennünk a jobb és tisztább emberi lelket, létrehozza az érzékenyebb és élesebb szellemet. Az így megépülő ember, amit ma még homályosan lát, egykor színről színre fogja látni. Nemcsak azt fogja világosan látni, ami testi szemei előtt feltárul, amit érzékeivel felfog, hanem — a jézusi példaadás betöltésének arányában — számot tud adni magának öntudatosan és magabiztosan a lelki dolgokról is.

A húsvéti események Jézus által elhozták az emberiség számára a lélek megújulásának képességét, a lélek halhatatlanságának tudatát. Egyre jobban értjük az Unitárius Káté jézusi szellemében fogant tanítását: a halál nem a megsemmisítő vég, hanem egy új élet kezdete.

Bencze Márton

Korai ökumenizmus

A következő idézet dr. Bartók György erdélyi református püspöknek 1908-ban a nagyenyedi református nagytemplomban elhangzott virágvasárnap-i prédikációjából való. „Egyházi beszédek és elmélkedések” című könyvében Kolozsváron jelent meg 1912-ben. A beszéd textusa: Hoseás 7. fejezetének 11. verse.

„Nehéz idők voltak azok Izrael nemzetének történetében” — amikor a próféta ezeket a szavakat írta. De miért vonom félre a leplet e sötét képről? — a szinte háromezer éves múlttól.

És miért éppen most, a mai ünnepen, midőn a keresztyén világ ünnepet ül, Jézus Jeruzsálembé vonulásának örömnepét? Nem kellene-e nekünk magunknak is örömnepet ülni, felújítani azokat az édes emlékeket, melyek a keresztyén világ e nagy ünnepéhez fűződnek? Hiszen e napon ment fel az embernek fia Jeruzsálembé. E napon hintették útját pálmagalylyakkal és virágokkal. A Jeruzsálembé gyűlt nagy néptömeg e napon fogadta hozsánna kiáltásokkal őt, a dicsőség királyát, a népnek üdvét, a mennyekországa megalapítóját. Örömnepet ül ma a keresztyén világ! Hát mi miért nem osztakozunk ezen örömben? És én miért nem hirdetem ez örömet?

„Ne kérdezzétek! Vegyétek kezetekbe nemzeti történetünk könyvét; ennek sötét lapjai majd mindenikén megtalálhatjátok városunk nevét; a legsötétebb oldalon, az 1704-ik évet fogjátok olvasni. Nemzeti meghasonlás, idegen hatalmakkal való kacérkodás két nagy táborra osztotta a nemzetet. Olyan volt a magyar, mint a bolond galamb: balgatag. A török portához kiáltottak segélyért és Bécsbe mentek. A valódi, igaz magyar, ki nemzetét szereté, bujdosó lett saját szülőföldjén. A nemzeti szabadság a hatalom önkénye alatt nyögött, a hit bilincsbe volt verve, és protestáns papjaink a gályarabság keserű kenyerét ették.

És miért szaggatnám fel a már elfelejtett és beheggedt sebeket? Egyet azonban el nem hallgathatok. A hálás kegyelet kényszerít rá, hogy a legfájóbb, a legvérzőbb sebet feltárjam előttetek.”

„1704-ben vagyunk, március 14-én, virágvasárnapja reggelén.”

„Városunk lakói az éj üdítő álmában kipihenve, örömmel köszöntötték a felkelő napot, mely kelet határain bíbor fényben emelte fel mosolygó arcát. Szép tavaszi reggel volt; a halmok és mezők szelíd fényben úsztak; a tavasz első dalosai, az égnek szárnyasai háladalát énekelve szálltak ég felé, hogy dicsőítsék az egek urát. A város utcái benépesültek, élvezve a reggel balzsamos levegőjét. Otthon a családi körben az édesanya gyermekeit ünnepi ruhába öltözteti, hisz örömnepet kell vala ma ülni. De az öröm csak rövid ideig tartó vala. A nap alig hagyta el kelet ormait — és ímé vad láрма rémületet keltő zaja tölté be a várost. A családok szentélyébe ellenséges katonák törnek be és áztatják kardvasukat ártatlan kisdedek vérebe, és midőn a vérfürdőt elkészíték, e szent falak köré csoportosul a kegyetlen tábor és a védtelen nép hasztalan várja a segélyt. A kétségbeesett és ide mene-

kült anyák sikoltása, a megrémült polgárok esengése. Páriz — Pápai ékesszólása mind hasztalan. A kegyetlen Rabutinnak kegyetlen hóhérja, Tige, tovább folytatta istentelen művét. A vérszomjas csapatok lángba borítottak már mindent. Az emésztő tűznek lángnyelve már e szent helynek falait nyaldosá és a védtelen nép kétségbeesetten keres menedéket ott a múzsák templomának falai között, de hasztalan minden: az ellenség vad haragja, lázas vérszomja itt is üldözi őket, és a fejük felett csapkodó láng hullámok elzárják előlük az eget, hogy imáik fel ne hatolhassanak. A reménynek utolsó szála is elszakadt, most a kétségbeesés tusája kezdődött. A még életben levő maroknyi nép, öregek és ifjak, vének és gyermekek, férfiak és nők, városiak és tanulók végső csatára kelnek és kétségbeesetten vívják az élet-halál harcot, megvetve az életet és keresve a halált, hisz meghalni most csak nyereség lehet, midőn hitvesek, gyermekek, apák és anyák mind-mind eltemetve vannak az emésztő lángok által, vagy élettelen feküsznek az ömlő vérpatakban; csak nyereség lehet meghalni most, midőn lángtenger borítja azt a helyet, ahol a tegnap még virágzó város vala. Oh, hogy szent vallásunk örömnepéhez, városunkhoz ily szomorú emlékei fűződnek! Örömnepnek, háladal helyett ellenséges hadak vad lármája és egy védtelen nép rémkiáltásainak összefolyt zaja szállott az emésztő lángnak szárnyain a magas egekbe.”

„És még rajzoljam-e tovább az iszonynak és rémületnek ezen sötét képét? Leírjam-e a nagy temetést, mellyel a visszatért menekültek halottaikat eltemették, megsiratták? Hát a kápolnai csatát, hol 12 éves tanuló gyermekek álltak a labancokkal szemben — leírjam-e? Elbeszéljem-e a két fűzfa történetét? Bevezesselek-e titeket a Székelykő barlangjába, melyet a menekülő tanulók és tanárok a Múzsák szentélyévé avattak? Elvigyelek-e a torockóiak unitárius templomába, hol Enyed református lakói öntik ki az Úr előtt fájalmukat, szenvedéseiket? És leírjam-e a kinszenvedett szegény népnek azt a lelki örömét, midőn az elűzött családok a régi fészekbe újra visszatértek, a megolvadt harangok összeszedett ércdarabjaiból egy kis harangot öntettek, s midőn készen vala, e város derék lelkésze, ki népét a szenvedések napjaiban sem hagyta el, Bajcsi András uram meghúzatná a harangot, és a mélabús harangra, mely a múlt idők siratá Enyed hazakerült lakói szempillái alatt könnyek ragyogtak, és eljöttek ide, az Úr házába imádkozni. Oh bizony, áhítatosabb tömeg soha sem jelent meg Isten trónszámolya előtt, mint e napon Enyeden.”

Eddig az idézet az emlékezetes nagy prédikációból. Mi késői utódok olvassuk a sárguló lapokon, hogy ilyen nehéz, vérzivataros időkben, ahogy azt a nagy püspök is idézi, az unitáriusok a Székelykő tövén, szép és történelmi emlékü torockói templomukban — ha rövid időre is — otthon tudunk adni, Nagyenyed elűzött, otthon nélkül maradt református népének.

Husztí János

Előadás Dávid Ferencről

Svájcban

Svájci liberális testvérnapunk, a Le Protestant közli, hogy 1982. február 22-én, Saint-Sulpiceban, az egyházi központban (Lausanne mellett) az általunk is jól ismert Dr. André Gounelle, a montpellier-i teológiai fakultás dékánja, előadást tartott a lap francianyelvű olvasóinak évi tanácsülésén a következő címen: „A XVI. századi reformáció jeles hitújítója a magyar Dávid Ferenc”.

A norvég keresztyének

Norvégia teljes lakossága a reformáció kora óta az evangélikus egyház híve. Az oslói egyetem 1906. óta különböző felméréseket végzett a norvég evangélikusok vallásos életével kapcsolatban. Megállapították, hogy a norvégok 24%-a tartja magát gyakorló keresztyénnek, de a megkérdezettek 92%-a nem volt templomban az előző vasárnapon. 59%-uk azt mondta, hogy legalább egy éve nem volt templomban. A megkérdezetteknek csak 8%-a mondta el azt, hogy az elmúlt eszten-

dő alatt legalább tíz istentiszteleten vett részt.

Az 1965. és 1977. közötti időkben a megkérdezetteknek 10%-a nyilatkozott úgy, hogy igen erőteljesen részt vesz az egyházi munkában.

Az átlagosan résztvevők száma 22-ről 36%-ra emelkedett.

A norvég egyház vezetői azt javasolták, hogy a gyülekezetek pásztorai a szokásos statisztikai adatok között ne csak az úrvacsorával élők, hanem a templombajárók számát is tartsák nyilván.

Az Országos Béketanács

Febr. 17-én a Parlament Vadásztermében tartotta idei első ülését az Országos Béketanács. Boldizsár Iván elnökhelyettes nyitotta meg a tanácskozást, hangsúlyozva, hogy a mai nemzetközi helyzet a békekemmozgalom megújítását követeli. A megváltozott nemzetközi helyzetben gyakorlatilag vissza kell térni a kezdetben alkalmazott politikánkhoz — mondta Boldizsár Iván: kapcsolatokat kell találni és kiépíteni a világ békeszerető erőivel, szorgalmazni a párbeszédet, s hangsúlyozottan kell foglalkozni Európa kérdéseivel. Belföldön is új erőket, fiatalokat kell megnyerni a munka folytatásához.

Sebestyén Nándorné a IX. békekongresszus óta eltelt három és fél év munkájáról tartott elnöki tájékoztatót. „Utalt arra, hogy az utóbbi 2—3 évben súlyos támadások érték az enyhülési folyamatot. A washingtoni politika a fennálló erőegyensúly fenntartása helyett annak felborítására, az együttműködés helyett a konfrontációra összpontosít. A Szovjetunió a reagan-i háborús hisztériára és fenyegetőzésekre higgadtan válaszolt, és minden fórumot felhasznál annak a cáfolhatatlan érvnek a hangsúlyozására, hogy a bé-

kés egymás mellett élésnek nincs alternatívája.

Most az a feladatunk — mondta Sebestyén Nándorné —, hogy felmérjük, elemezzük a nukleáris háború ellen Nyugat-Európában fellépő új tömegmozgalmak helyzetét, politikai törekvéseit, és ennek alapján kezdeményezzük a párbeszédet, a kapcsolatok felvételeit, az együttműködés kialakítását. A magyar békekemmozgalom feladata továbbra is a hazánk bel- és külpolitikájában kifejezésre jutó célok társadalmi alátámasztása. A béke folytatásától várjuk gazdasági-társadalmi feladataink sikeres megoldását.

A számos felszólaló között megnyilatkozott dr. Tóth Károly református püspök, dr. Várkonyi Imre prépost, kanonok, hangot adva az egyházak béketörekvéseinek. Az ülés az Országos Béketanács főtákarává Sarkadi Nagy Barnát választotta. Sebestyén Nándorné — nyugalmába vonulása mellett — változatlanul betölti az Országos Béketanács elnöki tisztét. Az Elnöki Tanács eredményes munkássága elismeréseként Sebestyén Nándornénak a Szocialista Magyarország Érdemrend kitüntetését adományozta.

BUKARESTI BÉKEFELHÍVÁS

A romániai vallásfelekezetek képviselői nov. 25—26. napjain tartott ülésükön, melyen számos külföldi vendég is részt vett, a jelenlegi nemzetközi helyzet megvitatásával foglalkoztak. „...Megrendülten állunk a nagy veszéllyel szemben, amely az egész emberiség ellen irányul.”

Felhívásukban hangsúlyozzák, hogy „a világ minden részén élő jóakarató emberekkel együtt mélyszéles aggodalommal figyeljük a fegyverkezés, különösen a nukleáris fegyverkezés óriási méretű kiterjedését, a feszültségek és ellentétek állandósulását, az uralkodás törekvéseinek kihangsúlyozódását, a befolyási övezetek feletti jogosulatlan ellenőrzés folytatódását, amelyek mind a népek biztonságát és függetlenségét és az emberek közti egyetértést veszélyeztetik”.

„Egy új háború növekvő veszélyével szemben nekünk, a szónokok szolgáinak, akik az emberek és a né-

pek közti békét, igazságosságot, egyenlőséget és testvériséget hirdetjük, szent kötelességünk a földgömbünkön levő életek megsemmisítésének a megakadályozásáért ténylegesen munkálkodnunk, tudván, hogy az élet a legértékesebb ajándék, melyet Isten az embereknek adott.”

A felhívás végén az összes egyházak lelkészeihez és híveihez az egész világ békeszerető embereihez fordulnak, hogy mint a béke harsonái emeljék fel hangjukat, és erőteljesen mondjanak nemet a fegyverkezési folyamatra, a neutron rakéták és bombák Európába való telepítésére, a nukleáris halálra.

Az ülésen a romániai unitáriusok képviseletében küldöttség élén dr. Kovács Lajos püspök is részt vett, és az ő magyar fordításában közöltük a felhívás fentebb idézett megszívlelendő gondolatait.

Az öregek élete

Nemrégiben a televízió is foglalkozott a Budapesten élő öregek problémáival, és e fontos kérdéssel a napilapok is írtak.

A főváros minden negyedik lakosa idős korú, ma Budapesten félmillió nyugdíjas él. Az 1981. évi fölmérés szerint a lakosság 10⁰/₀-a 70 éven felüli.

A Fővárosi Tanács Egészségügyi Főosztályának helyettes vezetője, Csizmadia Tibor tájékoztatta a sajtót arról, hogy mit tett és tesz a tanács az idős korú emberek támogatásáért.

Érdekes adat az, hogy a nyugdíjas korhatárt elérték csaknem tíz százaléka aktív kereső, tizenöt százaléka pedig rendszeresen munkát vállal a nyugdíja mellett. A Fővárosi Tanács az alacsony nyugdíjasoknak segítyt juttat, és az egyedülálló öregek közül sokan részesülnek szociális otthoni, vagy házi gondozásban.

A 70 éven felüliek negyven százaléka egyedülálló, s ezek életkoruk előrehaladásával egyre több segítség-re szorulnak.

A tanács az alacsony nyugdíjasok részére 1970-ben 24 millió forintot, 1981-ben már 74 millió forintot fordított segélyezésre, és 1982-re 88 millió forintot irányoztak elő. Egy-egy személy évente négy alkalommal részesülhet rendkívüli segélyben.

Sikeres az öregek napközi otthonában történő gondoskodás, ahol ma már a többszöri napi étkezést is megoldják. 1972-ben még csak 25 napközi otthonban

1076 nyugdíjast, míg tavaly már 53 napközi otthonban 2215 nyugdíjast támogattak. A hatodik ötéves tervben a Főváros 35 új napközit létesít, ami újabb mintegy kétezer személy ellátására ad lehetőséget.

Kedveltek és népszerűek a nyugdíjasházak. Újabban ezek a lakrészek lakásoknak minősülnek, és ezért ide csak lakáskiutalással lehet bejutni. A nyugdíjasnak előzőleg le kell adnia a lakását a tanácsnak. A beutalás nincs jövedelemhez kötve, a nyugdíjasházak lakói különböző támogatást vehetnek igénybe, így étkezhetnek az öregek napközijében, de hozathatják a kosztot a vendéglőből is. A főváros a következő ötéves tervben szociális otthoni hálózatát hatszáz férőhellyel bővíti. Igyekszik odahatni, hogy az időskorúak lehetőleg Budapesten nyerjenek elhelyezést, a fogyatékosok gondozását pedig vidéken oldják meg. Az elmúlt évben az öregek szociális segélyezésére a Hazafias Népfront és a Vöröskereszt különböző akciói révén tízmillió forint gyűlt össze, de ez nem tükrözi a társadalmi munka értékét, ami szintén igen jelentős volt.

Örvendünk annak a megbecsülésnek, amiben fővárosunk a jó munkát végzett öregek támogatásával tanúsít. Egyházunk a maga eszközeivel támogatja öregjeinket és hitelvi álláspontjából fakadóan támogat minden törekvést, mely méltó megbecsülést biztosít az idősebb emberek jobb életkörülményei biztosításához.

Balázs Ferenc az „Erdélyi Fiatalok” tükrében

Cseke Péter beszélgetése Debreczeni Lászlóval a romániai „A Hét” c. folyóirat 1981. november 6-i számában (Tallózás) jelent meg.

Ha élne, október 24-én lett volna nyolcvanéves Balázs Ferenc egykori mészki unitárius lelkész és író. A Tizenegyek c. antológiában mutatkozott be, mint író 1923-ban, az első világháború után induló fiatal nemzedék képviselőjeként nemcsak nemzedéktársainak, hanem magának az új erdélyi öntudatot megteremtő irodalomnak adott programot: elsőként tudatosítván a nép felé fordulás szükségességét. Hét évvel később, világkörüli útból hazatérve kijelenti: „Csak egynek van ereje, jogosultsága: a tettek” egy lehetséges kisebbségi modus vivendi kialakításáért küzdve.

Tollat csak akkor fog, ha munkával nem tud már használni az ügynek. Később, betegsége idején megírja *A rög alatt* c. könyvét, amelyben a dokumentum hitelességével ír a mészki papsága idején vállalt küzdelmeiről. Könyvében nem az elsodort faluról, hanem a megépülő faluról szól úgy, hogy azzal valóban „küldetést tölt be és sorsot formál” (Erdélyi Fiatalok, 1936), ahogy László Dezső mondta temetésén: „Ő tudta, hogy a kisebbségi sors egészen új formája a magyar életnek. Meg kell teremteni ennek az életnek a meg nem levő belső tartalmát és külső formáit.”

Az Erdélyi Fiatalok c. folyóirat egykori munkatársai közül már kevesen élnek. Balázs Ferenc egyik főmunkatársa volt a lapnak, és így személye fontosságára való tekintettel készült a maga Balázs Ferenc elményét megírni Mikó Imre, de a halál megakadályozta abban. Így járt Kicsi Antal monográfiája is. Ezt követően került sor erre a beszélgetésre. A megkérdezett Debreczeni László munkatársként ismerte a mészki lelkészt, akinek nagy segítségére volt a műemléktemplom restaurálási terveinek elkészítésében. A beszélgetés nagyjából a következő témák köré csoportosítható: világnézet, népiség, kisebbség.

Világnézete hatott-e az Erdélyi Fiatalok mozgalmára, s ha igen: miként?

— Bár mi jól tudjuk, hogy voltaképpen miről van szó, mégis javasolom, hogy a „világnézet” kifejezést mint „terminust” iktassuk ki beszélgetésünkéből. Szabó Dezső írta valahol: világnézettel igencsak kevés ember van bebútorozva. De nem ezért és nem is azért, mintha Balázs Ferencnek nem lett volna ilyen „bútorzata” — mert neki valóban volt —, hanem mert bizonyos összefüggésben némelykor csak jobb- és baloldali világnézetről szokás beszélni. Az ő életlátása és világszemlélete semmilyen oldali világnézetbe sem volt befogható, és nem is kötötte magát egyetlen oldali világnézethez sem. Az viszont kétségbe sem vonható, hogy éleltszemléletét és cselekedeteit emberi viszonylatokban mély humanizmus, közösségi viszonylatokban pedig abszolút szociális szellem határozta meg. De tudatosan idegenkedett a dogmatizmustól: efféle önként vállalni sohasem tudott volna. A szabad kritikai vizsgálódás híve volt, minden tekintetben teljes lélekkel az ember szabad szellemi-lelki, anyagi felemelkedésének, a társadalom haladásának, nemesedésének volt tántoríthatatlan eszmei harcosa. Helyesebb tehát ha Balázs Ferenc esetében „csak” a kevésbé hangzatos „magatartás” kifejezést használjuk. Magatartásának alapjait benne magában a született emberben kell keresnünk. A tudományok, utazások csak tudatosították a benne rejlő alapokat, de az egyéniség épületéhez csak a simító „kidolgozással” járulhattak hozzá — a homo ethicust — eredendően hozta magával. (—) *Egy dologban járt messze mindannyiuk (munkatársai) előtt: ez az ő konkrét gyakorlati munka- és sorsvállalása, pozitív cselekvésre készítő példaadása volt.* Amint az előbbiekből látható, az említett öneszmélést az Erdélyi Fiatalok táborának ifjabb, főiskolás évjáraira kell érteni, értelmezni. Hatását is ilyen vonatkozásban kell vizsgálni. Kétségtelen, hogy eszmei hatása — különösen az unitárius ifjúság körében — jelentősnek mondható. Voltak, akik gyakorlatilag is követték egyben-másban. De Balázs Fe-

renc esetében tényleges hatásról csak akkor lehetne igazán beszélni, ha nem csupán eszméinek elvi belátásában-elfogadásában, hanem ha cselekvőleg is többen — életre szólóan — követték volna tanításait és a tőle mutatott példát, magatartást.

Balázs Ferenc népiségfogalma milyen tartalommal telítődött?

— Valamely témának valaki által való felvetése oly egyéni indíttatású dolog, hogy arról más ember semmiképpen sem tudhat számot adni. Tehát ismét azzal kell kezdenem, hogy csak egyetlen ember... ezúttal maga Balázs Ferenc... Am itt az érintett írás címe — Nép, nemzet, faj — hamar eligazít. (—) Sajnos, a fogalom értelmezésében — bizonyos okoknál fogva — általánosan szándékos, sőt vehemens félremagyarázások és célzatos meghamisítások történtek. Hogy tehát a feltett kérdésekre kellően megalapozott választ nyerhessünk, előbb ezeket a dolgokat kell látnunk. Ugyanis egy sajnálatosan magyar társadalmi jelenségről van itt szó. A XIX. század második felétől kezdve olyan népellenes gazdasági, politikai és szellemi jelenségek mutatkoztak, amelyek a népnek minden tekintetben való kisémmizésére törekedtek. (—) Fél évszázadot is jócskán meghaladó idő távlatából, immár senki előtt sem kell kommentálni az ügyet. A már történelmivé vált tények eléggé világosan beszélnek. A 22 esztendő Balázs Ferenc az írásai előtt álló motóban ezt vallotta: „*En azt akarom, hogy... az emberek egymás felé testvérnek született lelkeikkel közeljenek.*”

Úgy tudjuk, a műemléktemplom restaurálása is egyik nagy csatája volt Balázs Ferencnek. Am ez Debreczeni László közreműködése nélkül aligha járt volna sikerrel...

Mi volt az oka annak, hogy Balázs Ferenc nem tudta megnyerni Aranyos-völgyi terveit, elképzeléseit számára a fiatal, értelmiségi szakembereket? — Erre vonatkozóan konkrét okot nem tudnék állítani, de több körülményt lehet felemlíteni: kisebbségi életünk kialakulatlanlansága, ami miatt hiányzott a megfelelő segítő szervezet. A szellemi tunyaság, a kicsinyességek, az önérzeti féltékenykedés, az érdekönzés, az úrhánomság s az újitókkal szemben való ellenszenv és lenézés. Külön hosszadalmas és fáradságos munkát igényelt volna Balázs Ferentől már az is, hogy a fiatal szakembereket a kisebbségi életben elengedhetetlen szellemi öntudatra és közösségi munkára nevelje... céljai megvalósítására nem futotta sem az erejéből, sem az életéből. Még a legkiválóbb körülmények között sem lehetett volna egy fél évszázadra való munkát egy fél évtized alatt elvégezni!

A kisebbségi élet belső tartalmának a kitöltését és külső formáinak a kialakítását voltaképpen miként is képzelte el Balázs Ferenc? — „...amilyen mértékben követelte a nemzeti művelődés népi erők által való megújulását, éppen olyan erősen harcolt azért is, hogy egész kisebbségi társadalmi életünk szervesen alulról felfelé, népi tömegeinkben épüljön fel.” (László Dezső)

A gyakorlati kivitelezést illetően egy Aranyosszékre elképzelt vidékegység központi telepének látomását érzékletesen írta le *A rög alatt* c. könyvének egyik fejezetében (Isten völgye).

Ezek után ugyancsak fel kell tennem az egyébként is idevágó kérdést: annak a magatartásmodellnek, amelyet Balázs Ferenc képviselt, lehet-e manapság egyetemesebb kisugárzása?

Az élet, mint lényeg, bármilyen formában legyen is, a maga fenntartásáért hallatlan erőfeszítésekre képes. Ez alól az ember sem kivétel. A Balázs Ferenc által képviselt magatartásmodellnek elvileg minden korban és minden körülmények között lehet kisugárzása. Hatása viszont a közegtől függ, amelyen át kell hatolnia. Itt pedig a közeg mi vagyunk: emberek.

Közli: Husztiné Arkossy Ilona

Miquel Servetus műve és Erdély

E címen jelent meg egy érdekes és értékes tanulmány a kolozsvári *Korunk* című folyóirat 1981. évi júl.–aug. számában. A dolgozatot a három szerző: Spielmann József, Sebestyén Mihály és Deé Nagy Anna, a Bukarestben 1981. augusztus 26.–szeptember 3. napjai között tartott XVI. Nemzetközi Tudománytörténeti Kongresszuson mutatták be.

Az adatközlésben gazdag tanulmány egyik megállapításával kapcsolatban egy kiegészítő közléssel tartozunk. Nevezetesen azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy a Gyulafehérváron 1569-ben kiadott „*De regno Christi*” ... c. műnek a Szervét fő művével, a *Christianismi restitutio*-val való azonosítását „főleg” Stanislas Kot egykori krakkói lengyel történész professzornak tulajdonítják a szerzők.

Az eszmetörténettel foglalkozók előtt már dr. Borbély István 1914-ben közölt tanulmánya óta bizonyítottan ismert, hogy az 1569-ben Gyulafehérvárott kiadott *De regno Christi* c. munkában a világ Szervét fő művének, a csak három példányban fennmaradt *Christianismi restitutio*-nak a szövegét kapta, némileg átrendezett fejezetekben, csekély rövidítéssel. A három szerző bizonyára nem ismerte Borbély Istvánnak a Keresztény Magvetőben és külön kötetben is megjelent „A Magyar Unitárius Egyház hitelvei a XVI. században” c. Kolozsvárt 1914-ben megjelent munkáját, s feltehetőleg St. Kot-nak az 1953-ban a hollandiai Haarlenben megjelent „*Autour de Michel Servet et de Sebastien Castellion*” című kötetben *L'Influence de Servet sur le mouvement antitrinitarien en Pologne et en Transylvanie* (72–115. lapokon) megjelent tanulmányában tett kijelentésére építik megállapításukat. Kot professzor e tanulmányban állapítja meg, hogy minden előző segítség nélkül már az emigrációban Párizsban való tartózkodása idején fedezte fel a két munka közötti szoros kapcsolatot.

Megjegyezzük, hogy Kot professzor emlékezetünk szerint az 1920-as évek végén egy vagy két alkalommal is végzett kutatásokat a kolozsvári unitárius könyvtárban és levéltárban. Minden bizonnyal találkozott a könyvtárt akkor gondozó Borbély Istvánnal, és nehezen hihető, hogy e találkozások rendjén ne került volna szóba a *De regno Christi* keletkezése és sorsa, így a Borbély 1914. évi nyomtatásban is megjelent megállapításai. Lehet, hogy Kot-nak az emigrációban már nem álltak rendelkezésére azok a jegyzetek, melyeket korábbi erdélyi útján állított egybe, de a forráshoz való egykori közelsége figyelmen kívül nem hagyható.

Az erdélyi szerzők által idézett dr. Nagy Barna református teológiai professzor 1971-ben csak szóbeli közlést adott a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* című munka szerkesztőinek, s abban megerősítette Borbély és Kot megállapításait, hogy Szervét 1553-ban kiadott munkája és a Gyulafehérvárott 1569-ben kiadott munka kevés százaléktól eltekintve azonosak.

Olvasóink tájékoztatására átvesszük az erdélyi szerzőknek azt a találó kifejezést, hogy a *De regno Christi*-t Szervét fő műve „részleges újradásának” mondhatjuk.

Nem kevésbé érdekesek a három erdélyi szerzőnek a *Christianismi restitutio* második teljes kiadásának tekinthető 1790-es nürnbergi utányomás eredetijének ugyancsak erdélyi vonatkozásai. A kiadó Christoph Gottlieb De Murr az általa használt eredetinek a bécsi császári könyvtárban elfekvő példányt említi, amivel ugyan nem állít valótlant, de történetlent feltétlenül.

De Murr ugyanis elhallgat valamit. S e ponton érdekes felfedezést köszönhetünk a három erdélyi tudós kutatásának. Megállapították ugyanis, hogy a Londonban 1665-ben Szentiványi Márkos Dániel által vásárolt (később unitárius püspök 1684–89. közt) és a XVIII. század végén Teleki Sámuel útján Bécsbe jutott, és ma is ott őrzött példányról a munkának Bécsbe küldése előtt, Teleki Sámuel éppen De Murr kérésére egy Vitéz József nevezetű személlyel két teljesen azonos másolatot készíttetett kézírással, melyek az eredetinek az oldalszámozását is megtartották. Teleki az egyik példányt az 1790. évi nürnbergi kiadást sajtó alá rendező — s ezzel kétségtelenül jeles érdemeket szerzett — Christoph Gottlieb de Murr kezébe eljuttatta. Az erdélyi szerzők jeles érdeme, hogy ezt az eddig a tudomány által nem ismert tényt felfedték, bizonyították, és ezzel De Murr érdemét és Telekivel szembeni eljárását bírálat tárgyává is tették.

Megemlítjük még, hogy Agh István püspök (1758–1786) utóda a püspöki székben nem Lázár György, hanem Lázár István volt (1786–1811). Az utóbbi utódaikat vádolta az egykori unitárius közvélemény azzal, hogy a *Restitutio* eredeti példányát Teleki Sámuel kezére játszották. Végül megemlítem, hogy a budapesti Országos Széchényi Könyvtár 1979-ben egy külföldi aukción megvásárolta gyűjteménye részére a De Murr-féle 1790. évi kiadás egyik példányát, s azt a könyvtár értékei között tartják számon.

Dr. Ferencz József

IARF NEWS

Nemzetközi szövetségünk szemléjének idej első száma gazdag visszaemlékezésekben számol be az 1981. évi kongresszusról, jól sikerült és válogatott képek kíséretében. Észrevételeinket az alábbiakban foglaljuk össze: Nem értjük a szerkesztői felfogást, mely a számos, csak egyes tagállamokat közvetlenül érintő elvi határozatok után, legutoljára számol be arról a határozatról, mely a ma legnagyobb kérdése ügyében, a leszerelés érdekében egyhangú határozattal, nagy taps kíséretében hangzott el. Előterjesztője a Kanadai Unitárius Tanács nevében Vernon Nichols ottawai unitárius lelkész volt.

Nagy teret szenteltek az IARF szociális szolgálata ismertetésének, elsősorban az Indiában működő kisebb unitárius csoportokat segítő munkának. Az észak-írországi ne-

héz helyzetben levő unitárius lelkészek békemunkájáról alig esett szó. Örvendünk viszont, hogy megfelelő formában emlékeztek meg a dr. Erdő Jánost, a kolozsvári egyetemes protestáns teológiai intézet rektor-professzorát ért kitüntetésről.

Dr. Niwano elnök újévi üdvözlését közvetlenül is megküldte püspökünknek, s így annak alapján már lapunk első számában fordításban közölhetjük az 1982-re kifejezett jókívánásokat. Az idej tervek közül említést érdemel a felhívás, hogy a taggyűlések küldjenek képviselőt az 1982. évi prágai találkozásra, mely a csehslovákiai unitárius egyház hatvanadik alapítási évfordulójáról és dr. Capek 1942-ben Dachauban bekövetkezett mártírhaláláról emlékezik meg. 1982 decemberében ifjúsági küldöttség készül India meglátogatására. Az 1984. évi soronkövetkező világgongresszust Japánban tartják a júl. 22.–aug. 12. közötti időben.

AZ IARF MÁRCIUSI ÜLESEN egyházunk képviselőjében Bartók Béla főgondnokunk vett részt.

Az IARF 1984. évi kongresszusa

Tokió, Japán, 1984. júl. 22.–aug. 12.

Az IARF az 1981. évi hollandiai kongresszuson elhatározta, hogy elfogadja a Japánban működő tag-egyházak meghívását, és a soron következő kongresszust a fenti időpontra tűzi ki.

A titkárság kéri, hogy a kongresszus iránt érdeklődők már jó előre jegyezzék meg a fenti időpontot. Megemlítjük, hogy a szocialista országokból Japánba legkedvezményesebben a Szovjetunió keresztül lehet eljutni.

Unitárius egyháztörténeti adatok

ORBÁN BALÁZS A SZÉKELYFÖLD LEÍRÁSÁNAK MÁSODIK KIADÁSÁHOZ KÉSZÍTETT UTÓLAGOS TOLDÁSAIBAN

Ismeretes, hogy Orbán Balázs nagy munkájának második kiadásra való előkészítésén úgyszólván élete végéig dolgozott. Hatkötetes munkáját lapokra szedte, és minden két lap közé egy tisztát kötöttet. Ide jegyezte be utólagos levéltári, de helytörténeti kutatásainak eredményeit is, lényeges javításokat és törléseket végzett az eredeti nyomtatott szövegben.

Eddig a nagy monográfia első és második kiegészített kötetének példányairól nem tudtunk. A harmadik és negyedik kötet kiegészítéseiről — amelyek részben ezen írás tárgyát is képezik — rövid tudósítást közölt e sorok írója A hét 1980. febr. 8-i számában *Kevésbé ismert Orbán Balázs-adalékok* címmel. Az említett újságcikknek nyomán váratlanul örvendetes fordulat állott be, mert a nevezett lap márc. 14-i számában Váró György arról ad (számunkra nem teljesen ismeretlen) hírt, hogy a toldásokkal ellátott I—II. kötet (Udvarhely- és Csíkszék) Orbán Balázs kései utóda, a Pomázon élő Orbán János lányának tulajdonában van, s annak anyaga a tudományos világ számára még ismeretlen. Váró tudósítását először *Benedek Károly* budapesti tanár erősítette meg 1980. ápr. 10-én kelt levelében Orbán János sajátkezű sorai alapján, később pedig — ugyancsak A hétben olvasott cikk nyomán — *dr. Márkos Jenő* a Magyar Nemzet 1980. júl. 23-i számában megjelent *A Székelyföld leírása füstbe ment második kiadásáról* c. érdekes írásában.

A harmadik és negyedik kötet (Háromszék és Maroszsék) toldásanyagát *dr. Imreh Barna* másolta le 1958—62 között és tette hozzáférhetővé a kutatók részére.¹ A jelzett kiegészítések ismerete nélkül nem lehet teljes az Orbán-féle monográfiából való dokumentálódás a jövőben. Következésképpen a nagy munkát csakis a toldásokkal egyetemben használhatjuk kútfőként vallás- és kultúrtörténeti tanulmányainkban. A másolatok (összesen 16, melyből 6 csak Háromszéket foglalja magában) 80—80 sűrűn gépelt oldalon, több példányban készültek, s ezekből öt erdélyi tudományos intézeteknél van elhelyezve, hol azok a kutatók rendelkezésére állnak.² A másolatok tehát — az eredeti példányok hiányában — elsődleges forrásként számíthatnak nálunk.

Unitárius egyháztörténetünk ismerői tudnak arról, hogy Orbán Balázs már alapművében is több helyen részletességgel és egyfajta rokonszenvvel mutatja be a letűnt évszázadok progresszív jellegű unitárius törekvéseit. Nos, a toldásokban³ újabb — számunkra fontos — unitárius vonatkozásokkal találkozunk, melyeknek egy részét a kolozsvári volt unitárius kollégium könyvtárában levő nagyajtai Kovács István-féle gyűjteményből merítette. Bár több adatát Háromszékre vonatkozóan Kénosi is ismerteti,⁴ úgy gondoljuk, mégsem érdektelen az alábbi válogatás, mivel mindkét forrás eléggé nehezen hozzáférhető az egyházközségeink történetével foglalkozó lelkészek és a Keresztény Magvető olvasói számára.

A Háromszékéről szóló kötet toldásaiban Orbán Balázs munkája előszavához ezeket írja még be: „... a nemzeti fejedelmek korszakában annak már kezdetekor a katolicizmus egész Háromszéken tért vesztett, s csak a Csíkkal szomszédos némely felső falukban maradtak csekély számú hívek. János Zsigmond alatt az unitárius hit csaknem egész Háromszéket meghódította úgy, hogy több mint 80 egyházközség fogadta el a tisztult vallás hitelveit, de később az egymást követett (...) fejedelmek, különösen Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatt (...) feladatukul tűzték ki a háromszéki unitáriusok áttérítését. (...) Azonban, hogy a nagy Bethlen Gábor emelkedett lelkiülete s szabad szelleme távol tartózkodott a lelkiismeret szabadságára gyakorolt e durva erőszaktól, azt leginkább tanúsítja azon 1614. aug. 10-én Medgyesen kiadott kiváltságlevele, melyben az unitárius lelkészeknek ugyanazon kiváltságokat és szabadalmakat biztosítja,

mint aminorokkal az ortodox (református) papok bírtak. Az igen érdekes okmányt kivonatilag közlöm ama kor felvilágosodottságának fényes bizonyítványaként.

A nagy fejedelem — így mond — a Sepsi, Kézdi és Orbai székben levő ortodoxa és az ariánus, vagy mint magukat nevezik Unitaria vallás egy Istent és Krisztust mint főközbenjárót hívőknek papjait adókkal, más terhelkekkel és hadi expedíciókkal terhelik stb., de mivel mi a vallásszabadságot minden irányban terjeszteti, s annak áldásaiban mindenkit valláskülönbség nélkül részeltetni akarjuk, azért rendeljük:

1-szor. Hogy az unitárius vallás papjai, mesterei bármily épületet, akár ekleziát, akár iskolai célra valót, vagy az olyat is, melyet magán személyként bírnak, valamint személyeik is még szolgálatban állanak, vagy azon kívül is, valamint atyjuk nyomdokait követő gyermekeik, sőt még ezek jobbágjai is (inquinii eorum) minden rendes és rendkívüli adók, fiscális és kamarai hasznok fizetésétől, népies és polgári szolgálmányoktól, általános és részletes hadi szolgálattól mentesítjük, s megengedjük, hogy a világi hatóság felettük semmi nevű jurisdicciót ne gyakorolhasson, hanem saját egyházi törvényeikkel éljenek és egyházi hatóságaiktól függjenek.

2-szor. Ha az unitárius lelkészek és mesterek had idején vagy természetes halállal kimúlnak, özvegyeik — mindaddig, míg férjeik nevét viselik —, valamint árváik is a fennebbi mentelmekben részesülnek.

3-szor. A seniorok fejedelmi védelem, s ha szükséges karhatalommal is támogatva évenként egyházkerületeik egyházait megvizsgálják.

4-szer. Mióta Isten a lelkeket megvilágosította, az unitaria vallás mindig szabadon gyakoroltatott, s bár más felekezetűek között, de bámulatossá egyetértésben, összetartásban éltek, csak püspökök és senioroktól függtek, ami ezúton is fenntartandó.

5-szor. A rend fenntartása érdekében a seniorok és mesterek 15 naponként minden egyházkerületben a vitás kérdéseket elintézzék.

Ezen okmányt Bethlen Gábor maga és Péchy Simon aláírásával adja ki — írja Orbán —, azt átírta és helyben hagyta Rákóczi György 1647. május 10-én Fogarásból kiadott confirmatóriumában a végére még a következőket illesztette:

1-szor. Hogy vacans rectorok száma csak olyan arányban töltessék be, hogy abból visszaélés ne származzék.

2-szor. Nehogy rector számban egyházi személyekként csempésztessenek be olyanok, kik nem azok.

3-szor. A papok és rectorok fiai s ezek utódai, még ha jobbági házból erednének, s még ha atyáik nyomdokait nem követnék is, a plebejusi statból kivételnek, de tartoznak más nemesekhez képest lóval, fegyverrel nekünk, utódainknak és a hazának szolgálni.

4-szer. A háromszéki unitárius ekleziákat ezután az ortodox (református) püspök látogatja.

5-szor. A tizenötödnapos visitációt szigorúan tartás stb. Helyben hagyta és átírta azt II. Rákóczi György Fehérvárt júl. 13-án 1654-ben. Kihirdettetett 1655. ápril 14-én Háromszéknek Maksán tartott közgyűlésén Basa Tamás főkapitány, Beldi Pál főkirálybíró jelenlétében, s helyben is hagyatott a 3-ik pont kivételével, melynek ellentmondottak.

A nagyajtai unitárius műemléktemplomunk behatóbb ismeretét szolgálják toldásai, melyekből sok eddig ismeretlen adatra bukkanunk Nagyajta vallástörténetére vonatkozóan. A vártemplomot körülvevő hatalmas földsáncról és töltésről írva ezeket mondja: „... mert feltehetőleg a most lehordott, de egykor hatalmas földtöltést palisárok övezték, s így egy hatalmas küllerődöt alkotott, melynek bevétele után lehetett csak a belső templomkastélyhoz közelíteni. Nincsenek adataink múltban való szereplésre, bár kétségtelenül nem egyszer nyújtott menhelyet a község ta-

tárok s más ellenség által zaklatott lakóinak, hisz még a múlt században is érezte védelmét. Ugyanis a Cserei előadása szerint⁵ 1710-ben a kuruczok Nagyajtán garázdálkodnak. Alvégen több házat felgyújtottak. Donáth György és Pál nemesek házára ütven, amit találtak, magukkal vittek, ők maguk (Donáthék) a kastélyban háltak, egyetmások java is ott lévén, mentesült. A kastély azután elhanyagoltatott. Lázár István unitár, püspök értesülvén arról, hogy elhagyatottsága leginkább onnan ered, hogy Nagyajta nem unitárius lakói is jogot formálnak hozzá, 1789-ben felszólította a gondnok által a nemeseket s más felekezetibelieket, hogy járuljanak a kastély kiigazításához, de ezt megtagadván, az unit hívek kiigazították és birtokba vették. 1802-ben földrengés a templom egy részét beontván s a kastély bástyáit is megrongálván, ismét eredménytelenül szólítá fel az unit

püspök a más vallásúakat a kiigazításhoz való hozzájárulásra, s így a kastély lassan sorvad, fedéltelen bástyái omladoznak, bár védő szerepét még ma is gyakorolja, amennyiben a lakosok gabonájukat s fettebb holmijukat ott tartják záros kamrákban egy felesketett ór — kit várporokolábnak hívnak — felügyelete alatt."

Ugy gondoljuk, hogy a közölt unitárius vonatkozású Orbán-féle toldások a Keresztény Magvető oldalain kútfóként használhatók, anélkül, hogy a nehezen hozzáférhető toldás-másolatokra az e tárgykörben dolgozó kutatóknak szüksége lenne.

Meggyőződésünk, hogy a toldásokkal kiegészített, eddig még ismeretlen két utolsó kötet (Aranyosszék és Barcaság) is napvilágra kerül, lehetőséget adva a kiegészített teljes mű újrakiadására.

KISGYÖRGY ZOLTÁN

J E G Y Z E T E K

1. Az eredeti példányok Biás István, a marosvásárhelyi Teleki-téka könyvtárosa, majd főlevéltárnok tulajdonába kerültek ismeretlen helyről és módon. Dr. Imreh B. másoló 1939-ben már nála használta. Biás fiától került a két kötet Imreh tulajdonába 1954-ben; a másolatok elkészítése után, ajándékozás révén, külföldre kerültek és értesüléseink szerint a Széchényi Könyvtár állagában vannak.

2. Az Imreh-féle összesen tíz másolatból az első négy példány az RSZK Akadémiája Kolozsvári Történeti Intézetében, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, a marosvásárhelyi Teleki-tékában és a Sepsiszentgyörgyi Múzeumban található. Az ötödik példány magántulajdonban van. Megjegyezzük, hogy 1970-ben a Sepsiszentgyörgyön élő Kovács Jenő hités könyvvizsgáló is készített egy hat példányból álló másolatot a háromszéki kötetről, melyből egy példány a nagyenyedi könyvtárban van, a többi öt pedig magántulajdonban.

3. A zavar elkerülése végett és a másolat azonos megjelölése céljából (mivel a másoló az anyagnak különösebb címet nem adott), a munkát a következő cím alatt jelöltük meg: dr. Imreh

Barna: Orbán Balázs sajátkezű toldásai a Székelyföld leírása III. és IV. kötetéhez, 1958—1962 (kézirat).

4. Unitaria Ecclesiasticae Transilvanicae.

5. Cserei Mihály (1668—1756) erdélyi történetíróról van szó, ki 1721-től Nagyajtán élt, s valószínű, ott gyűjtötte az akkor még friss adatokat. Nagyajtán is halt meg, sírja ismeretlen.

A bevezetőben Orbán Balásznak az unitáriusok iránt említett „egyfajta rokonszenvét” igazolandó (bár ismert tény), el kell mondanunk, hogy maga „a nagy vándor” is unitárius volt, illetve 1865-ben Ferenc József püspök idején tért vissza, mivel elődei is unitáriusok voltak.

Ami pedig nagy művének toldásait illeti, annak halaszthatatlan szükségessége 1887-ben (tehát halála előtt három évvel) a Kovács István-féle gyűjtemény kutatásakor jött rá, melyet éppen Boros György bocsátott rendelkezésére. „Ugy vettem észre — írja Boros —, hogy a Székelyföld leírását egy pótló kötettel meg akarja toldani.” Ez tehát, éppen a toldásanyag. Kiváló nagy munkája — Torda monográfiája — csak 1889-re készült el, s így érthető, hogy a toldásanyag kiadására már nem kerülhetett sor.

Személyes hit

Dr. A. Gounelle franciaországi teológiai professzor írását az Évangile et Liberté c. lap 1982. évi első számában közölte.

A protestantizmus mindég hangsúlyozta a személyes hit értékét és fontosságát. Mi értendő e fogalmon? A válasz ez lehetne: olyan hit, amelyre jellemző az eretnecség, a felelősség, a megfontoltság és a tolerancia.

Eretnecség. E szó görög eredetű, és választást jelent. Az eretnek olyan ember, aki megválogatja hitének tárgyát és gyakorlatát, semmit nem bíz a véletlenre, és semmit nem hagy magára erőszakolni. Soha nem fogadja el kritikátlanul a tekintélyek tanítását és vallásos gyakorlatát. Valójában nem gépiesen mond ellent s nem következetesen ellenzéki — de ugyanúgy nem mindenben helyeslő és feltétel nélkül engedelmes... Mindenkör mérlegel és ítéletet gyakorol, mindent igyekszik helyére tenni. 1529-ben a speyeri zsinaton azok, akik tiltakoztak (innen a protestáns név) V. Károly döntése ellen, aki be akarta tiltani a lutheránus mozgalmat, kijelentették: „...ami pedig Isten dicsőségét, az üdvösséget és boldogságot illeti, mindenki személyesen felelős önmagáért és tetteiért, senki nem hivatkozhat arra, hogy a többség akaratát követte. „Nem tartozik sem a gyülekezetre, sem a zsinatra, sem a pápára, sem az

ökumenikus tanácsra eldönteni, hogy én miképpen gondolkodom, mit hiszek és miként látom jól cselekedni. Ez az én személyes ügyem. Az eretnecség feltételezi a szabadságot. Létét a megfontolás és szabad döntés határozza meg. Amikor azt hallom, hogy sok katolikus már nem minősíti eretnecségnek a protestantizmust, örülök állásfoglalásuknak, de ugyanakkor nyugtalan és szomorú is vagyok, mert ez azt jelenti számukra, hogy a protestantizmus már nem mérlegelés és választás eredménye, hanem alkalmazkodás. Véleményem szerint a kereszténységben léteznie kell egy örök eretnecségnek s ez eretnekek jelenlétének, vagvis a választás lehetőségének. A személyes hit feltételezi az eretnecséget.

Ez a hit felelősség-vállaló. Ezt úgy értem, hogy az ember meghallgatja a véleményeket és felel azokra, vagyis dialógust folytat. Véleményt alkotni, eretneknek lenni a hit kérdéseiben nem jelent elzárkózást és minden áron való egyénieskedést. Nem jelenthet egy olyan befelőlődulást, amely nem veszi tudomásul mások véleményét és azt, ami körülöttünk történik. A felelős ember egybeveti nézeteit a másokéval, elfogadja a vitát és a kritikát, odafigyel a külső ajánlásokra, véleményekre s még ihletést is nyer azokból. A felelős ember nem olvan, mint a süket, aki csak monologizál a pusztában, így akarván megőrizni szabadságát és személyiségét. Senkinek nincs joga diktálni az én hitemet, annak a sajátomnak kell lennie, hogy hiteles legyen — de meggyőződésemmek és szavaimnak be-

le kell illeszkedniök egy tapasztalatcsere hálózatába, mintegy a többi szólam zenei együtthangzásába. Természetesen és mindenek előtt Isten szavával kell összhangban lennem. A keresztény ember számára meghatározó az, amit a Lélek sugall nekünk a Biblián keresztül. Elsőrenden ezzel a hanggal és szellemmel szemben vagyunk felelősek és felelőssel tartozók. Ugyanakkor másokra is figyelünk, mert Isten mások által is szólhat hozzánk. A meghallgatást követnie kell az ítéletalkotásnak és választásnak (még a bibliai szövegeket is mérlegelni kell, hisz ott sem minden egyforma értékű, nem egy síkon mozgó), így születhet meg az egyéni döntés. Felelősnek lenni egvet jelent a választással azokra a hangokra, véleményekre, amelyeket hallunk, és azokra a körülményekre, amelyekben élünk.

A személyes hit átgondolt és megfontolt. Azt mondtuk, hogy az eretnecség nem tűri a parancsolást a hitbeli kérdésekben. Mindenkör ítéletalkotást tételez fel. Ebből nyilvánvalóan következik az, hogy e hitnek átgondoltnak kell lennie. Sokak számára a hit kizárja a gondolkodást. Sokszor hallani (sajnos nem ok nélkül), hogy a vallás kedveli a ködösítést és butítást. Sok hívő valóban irtózik az átgondolástól, attól tartván, hogy az aláaknázza és lerombolja a hitet. Valaki egvszer azt mondta nekem: Önök, teológusok, veszélyes emberek, az Egyháznak el kellene hallgattatnia önöket, mert azt kívánják az emberektől, hogy gondolkodjanak; a vallás nem megfontolást jelent, hanem enged-

mességet és alázatot. Ez az álláspont számomra teljesen hibás. Véleményem szerint éppen a gondolkodás hiánya teszi törékennyé a hitet, mert az nem tudja megvédeni önmagát, ha saját alapjait sem ismeri helyesen, s ezáltal olyan képtelen hiedelmekbe sodródhatik, amelyek a legszerényebb vizsgálatot sem bírják el. Félni a gondolkodástól annyi, mint félni az igazságtól. Nem felelhetjük, hogy Istent nemcsak teljes szívünkkel és lelkünkkel kell szeretnünk, hanem teljes értelmünkkel is. A szabadelvű kereszténység ma is, mint mindenkor, erőfeszítéseket tesz, hogy átgondolja, a hit dolgait, s én úgy vélem, ez helyes még akkor is, ha ezzel bizonyos kockázatot vállal (De vajon milyen hit az, amely fél a kockázattól?). Élni a gondolkodás képességével annyi, mint élni a szabadsággal, a felelősség vállalásával és a hitelességgel. Értelem nélkül nincs személyes hit.

Végül mit jelent a tolerancia, a vallásos türelem? A választás, amelyet gyakorolnunk s a válaszok,

amelyeket adunk a kérdésekre és eseményekre, sokfélék lehetnek, különbözők lehetnek. Nem mindég egyezünk másokkal. Körülményeink, érzékenységünk, gyakorlatunk, gondolataink és hagyományaink sokszor eltérők — ez természetes. Csak egy zsarnoki módszer egységesítheti az összes nézeteket, véleményeket, csak az eredményezhet teljes egyhangúságot. De az ilyen egybehangozó közvélemény egyben a teljes elszemélytelenedést is jelenti. Ha elfogadjuk a személyes hit fontosságát, akkor tudomásul kell venni a különbözőségeket is. Ha én ragaszkodom nézeteimhez, hitemhez, nyilván más is így van a sajátjával, ezért el kell fogadnom, hogy az ő választásuk, elvi döntéseik nem az enyéim, és hogy ők nem ugyanazokban eretneknek, mint én. Lehetek más nézeten mint ők, de tisztelnem kell másokat még ha úgy vélem is, hogy tévednek. Beszélhetek velük, vitatkozhatom velük, és meg kell kísérelnünk közös nevezőre, megegyezésre jutni. Nincs jogom elítélni, kizárni senkit, csak

azért mert nem úgy gondolkodik, mint én vagy a többség. Ha következetes vagyok, nem hihetem, hogy mindenkinek ugyanazon a nézeten kell lennie. Mindenki a saját módján és viszonyában él Istennel. A személyes hit feltételezi a pluralista egyházat, s abban áll az egység, hogy odafigyeljünk egymásra, párbeszédet folytatunk és tiszteljük, szeretjük egymást nézetkülönbségeink ellenére (ami nem is olyan könnyű).

Sok teológus vallja, hogy Isten meggyőzni akar minket, nem kényszeríteni — nem parancsol, hanem megpróbál jobb belátásra bírni. Azért tesz így, mert tiszteli személyiségünket és szeretet. Nekünk is így kell tennünk. Meg kell tanulnunk az igazi toleranciát, amely nem tehetlenség és közönyösség, hanem annak elismerése, hogy nincs egyedül üdvözítő, kétségbevonhatatlan hit — csak személyes hit van.

Franciából fordította
Bajor János

Az amerikai unitárius univerzalizták külön bizottságot létesítettek, melynek feladatául azt tűzték ki, hogy előkészítse a száz évvel ezelőtt elhalt Ralph Waldo Emerson munkásságára való méltó megemlékezést. E bizottság tagjai közé püspökünket is felkérték. Emerson munkásságáról több írásban fogunk az év folyamán megemlékezni.

Az alábbiakban szólunk életútjáról, Gaal György Kolozsvárt 1978-ban megjelent Emerson „Esszék” c. kötete alapján.

Bostonban, 1803. május 25-én született. Ez a város Massachusetts állam fővárosa volt és az akkori Új Anglia kulturális központja.

Bostontól nem messze fekszik Plymouth városa, ahol az első angol telepesek partra szálltak, és csak egy kis folyó választja el az amerikai Cambridge-től, ahol John Harvard 1636-ban az első, és később róla elnevezett amerikai egyetemet alapította. E környéken feküdt Concord városka, amelynek alapításában a XVII. század harmadik tizedében az angliai Yorkból kivándorolt Emerson család ősei is részt vettek.

Az Emerson családban apai ágon hat generáción át papok voltak, és a függetlenségi háborúban 1775-ben Ralph W. Emerson nagyapja buzdította a függetlenségi háború egyik első ütközetében az amerikai csapatokat. Apja a bostoni első unitárius egyházközség lelkésze volt 1799 és 1811 között. Amikor váratlanul elhalt 42 éves korában, hat árvát hagyott maga után. Az egyik Emerson nagynéni támogatásával, melyhez a gyülekezet híveinek segítsége is hozzájárult, az özvegy rangos kiképzésben részesítette gyermekeit. Ralph fia előbb bölcsődébe került, majd a bostoni latin iskola diákja. 1817-től a nagy nevű Harvard College tagja. Itt ösztöndíjat kap, és megismer-

EMERSON

kedik a görög-római irodalommal, majd az angol írókkal.

A fiatal Emerson amikor 1821-ben a College-ban befejezi a tanulmányait, még nem dönt életpályája felől. Néhány évig magániskolákban tanít, és 1824-ben kezdi meg tanulmányait a Harvard Egyetem teológiai fakultásán. Oklevelének megszerzése után szembetegsége és reumatikus fájdalmai miatt a déli államokban él.

1829 márciusában a bostoni második unitárius egyházközség hívja meg másodlelkésznek. Munkásságának első éveit tudóbajjal küszködő feleségének 1831-ben történt halála rázza meg. A következő évben gyülekezete nem ért egyet az úrvacsora reformjáról szóló álláspontjával, és ezért lemond állásáról.

Európai körútra indul. Máltán és Rómán keresztül, rövid párizsi megállás után Londonba érkezik. Itt

megismerkedik az akkori angol irodalmi élet nevezetes személyiségeivel. Angliában, majd hazatérése után Amerikában is prédikál és előadásokat tart. Amikor anyagi helyzete megjavul, Concord városában telepedik le. E városka Emerson és második felesége vezetésével Amerika egyik szellemi központjává alakul.

Előadások tartásából tartja fenn saját és családja életét, és 1841-ben jelenik meg Esszéinek első sorozata, majd később verseit is kiadja. Előadásai és politikai szereplése Amerika egyik igen népszerű emberévé tették, aki az irodalmi élet vezéralakja lett. Közben újra előadó-körutat tesz Angliában. 1864-ben az amerikai Művészeti és Tudományos Akadémia választja tagjává, néhány évvel később a Harvard Egyetem díszdoktori címmel tünteti ki.

Élete vége felé a város lakosai gyűjtést indítottak, és ebből a jelentős összegből az idős költő újabb európai útra indul, előbb Angliába, ahol találkozik Carlyle-lal, R. Browninggal, Ruskinnal és Turgenyevvel. Nagy örömet okoz számára az, hogy elhajózhatott Egyiptomba is, és megismerhette a Nílus völgyét. 1882. április 27-én hal meg tüdőgyulladásban, abban az évben, amikor Anglia Darwin, és mi magyarok Arany János halálát gyászoltuk. Temetése — írta H. James — a legnagyobb és legmegrázóbb írótemetés volt Amerikában. Ezrével özönlöttek az emberek Concord városába. Nagy tanítványa, a húsz évvel korábban elhunyt Thoreau közelében, anyja és fia mellé helyezték nyugalomra. Sírját egy csiszolatlan sziklatömbbel jelölték meg.

Lapunk következő számában az egykoron a Keresztény Magvetőben megjelent írásaiból közlünk válogatást.

Ha már ezt a nevet viselem...

Fiú az édesapa centenáriumáról

A századik évforduló ifjabb Bartók Bélára érthetően másokénál nagyobb kötelességeket rótt. Mindezekelőtt megírt, illetve megszerkesztett három könyvet. Az első és a második a Zeneműkiadónál *Apám életének krónikája*, illetve *Bartók Béla családi levelezése* címmel jelent meg, míg a Szépirodalmi Kiadó Műhelysorozatában napvilágot látott a *Bartók Béla műhelyében* című kötet. Közben szinte az egész évben járta a világot, és csaknem mindenütt előadást tartott. Az NSZK-beli Duisburgban februárban megrendezett ünnepekkel kezdődött az utak sora, az ausztriai Kismartonban, Krakkóban, utána Philadelphiában az amerikai unitárius egyház idei kongresszusán folytatódott — ehhez a New York-i unitárius templomban tartott előadás kapcsolódott —, ezt követte Somfai László és Kárpáti János zenetudósok társaságában Kanada, majd Hollandiában az IARF nemzetközi vallási szervezetben tett látogatás. Közben részt vett ifj. Bartók Béla a pécsi anyanyelvi konferencián, amelyet az idén Bartók jegyében rendeztek meg. Járt Helsinkiben, ismét Ausztriában, a velencei biennálén, Brüsszelben, a Csallóközben és csak nemrégiben tért haza Mexikóból, ahol az egész évben Bartók-ünnepeket tartanak; kintjártakor négy hangversenyt rendeztek, ezeken fölépített az USA-ban élő Sándor György zongoraművész és a világ egyik ma élő legnagyobb hegedűse, Isaac Stern.

— Ha már egy híres hegedűművész nevével fejeződött be útjainak felsorolása, hadd idézzek édesapja egykori jó ismerőse, Yehudi Menuhin „Az ember zenéje” című könyvének utolsó fejezetéből néhány sort. Ezt írta Menuhin Bartókról: „Művei intellektuálisan és szerkezetileg felveszik a versenyt a zenetörténet legnagyobb alkotóival, de közben egyetlen pillanatra sem vész el a közvetlen hang, az indulat, a reá bízott üzenet az élő nemzedékek öröksége: az emberi érzelmek teljes skálája.” Önnek bizonyára nehéz elfogulatlanul ítélnie, de úgy véli-e, hogy az emberek — itthon és külföldön — fölfogták már ezt az üzenetet?

— Mind Magyarországon, mind külföldön nagyon sokan megértették, és sokakban ébresztett olyan gondolatokat, mint amilyeneket könyvében Menuhin leírt. Ennek tulajdonítható, hogy a hozzám intézett kérdések között az is gyakran szerepelt: vajon apám dinamikus és robusztus zenéje a családi életben is megnyilvánult-e? A válaszem ez volt: ez egyáltalán nem igaz, zenéje Adyhoz hasonlóan valóban berobbant az életbe, de mi ennek csak

a jó oldalát érzékeltük. Azt például, hogy amit magyarázott, azt szívvel-lélekkel tette, és ha úgy tetszik: nekünk is így üzent. Sokan vannak, és egyre többen lesznek, akik megértik apám üzenetét, és ezen át kerülnek közelebb nemcsak hozzá, hanem az egyetemes zenéhez is.

— Ismét Menuhint idézem: „Bartók szíve és elméje az egész emberiségé.” Külföldi útjain tapasztalta-e, hogy csakugyan így van ez már?

— Így van. Szándékai szerint ő az egész emberiségen belül elsősorban legközelebbi hozzátartozóié, a magyar népe. Egész életében azt kutatva, hogy mit adhatna a magyaroknak. A centenárium alkalmából örömmel tapasztalhattam, hogy a jövő nemzedék: a diákok, a főiskolások és egyetemisták közel kerültek nemcsak zenéjéhez, hanem egész emberi mivoltához is. Ezt a különféle visszaemlékezések, könyvek jórosszul igyekeztek megerősíteni.

— Egy másik részlet Menuhin könyvéből: „Bartók zenéje túl fogja élni a különböző kísérleti iskolákat, sőt a nagy dodekafon komponistákat is, ahogyan Brahms túlélte, túl fogja élni kortársait, Wagnert és Strausst.” Mi a véleménye erről?

— Apámnak sohasem volt az a célja, hogy más zeneszerzőket megelőzzön. Ellenkezőleg: az ő képzeletében a zene párhuzamos fejlődése élt. Ezért is tanulmányozta egyebek között a szomszéd népek dalait, de távoli népek műzenéjét is. Viszonylag kevés esztétikai jellegű munkájában igyekezett zenetörténeti összefoglalót adni. Elsősorban a francia és a német zene közti különbséget vizsgálta, de tanulmányozta minden olyan zeneszerző művét, amelyhez hozzáfért. Ha némely muzsikát szembe állított is egymással, ezt nem azzal a szándékkal tette, hogy ledorongolja az egyiket vagy a másikat, hanem hogy saját zenéjét igyekezzék tökéletesíteni. Mintegy nyolcvan kompozíciója a legkülönbözőbb műfajokat képviseli. A zene fejlődéséről nem volt merev elképzelése, inkább az általános zenei műveltséget igyekezett fejleszteni, muzsikáját közkinccsé tenni. Ezért írta át a kétzongorás szonátát, vagy a Magyar képeket zenekarra, vagy például az I. Rapszodiát hegedűre és zongorára, illetve csellóra és zongorára, hogy mind több emberhez eljusson.

— Közbevetőleg: mások is írtak és írnak át Bartók-műveket. Ezekről mi az Ön véleménye?

— Nem zárkózom el ugyan az átírásoktól, de őszintén szólva nem nagyon örülök nekik. Ha az átdolgozás a szakemberek szerint értékes, akkor hozzájárulok, mert meggyőződésem, hogy más hangszereken is elő lehet adni azokat a műveket, amelyek zongorára íródtak. Tudomá-

sul kell venni, hogy a mai lakáskörülmények között nem mindenütt fér el zongora, és már csak ezért sem árt, ha apám művei más hangszereken szólalnak meg.

— Hadd idézzem immár utoljára Menuhint: „Assisi Szent Ferenc állítólag megértette a madarak beszédét — így kelt életre Orfeusz legendája. Úgy érzem, ez az alapja Bartók valamennyi művének is: ugyanez a kommunikáció minden élőlényel, amely hidat ver múltunk és jövőnk között.” Világjáró útjain szerzett-e ilyen tapasztalatokat édesapja munkásságának híd szerepéről?

— Nem az utazások alatt tapasztaltam először ezt a kapcsolatot, „kommunikációt” az élőlények között, hanem már gyermekkoromban. Az ő vallásos meggyőződése egy magasabb értelemben vett természetimádat volt. Nagy érdeklődéssel figyelte a természet csodálatos rendjét, a növények és az állatok mellett az ásványok és a csillagok világát is. Harmadik könyvében kifejtem, hogy zenéje milyen gyakran állt kapcsolatban a természettel. Számomra mind között a legemlékezetesebb az éjszaka zenéje. Saját fülemmel hallottam a Békés megyei Szöllőspusztán az Alföld nagy csendjét, az alig észlelhető apró neszeket. Ezt dolgozta föl apám, de nagyon sok művében van cím vagy utalás az állatokra is. Szeretetét jellemzi, hogy ha más állatot nem is tartottunk otthon, csaknem mindig volt macska a házban. Apám csodálta a természetet, és ama nagy logikai rend részének tartotta, ami műveiben is megmutatkozik. Ezért is védte a természetet, és harcolt a háború ellen, amely nemcsak az embert pusztítja el, hanem a környezetet is. Úgy érzem, apám zenéje azt tartalmazza, hogy ennek a kívülről nézve parányi földgolyónak össze kellene kötnie a különböző embereket, népeket.

— Végezetül egy személyes kérdés: milyen érzés lehet a század legnagyobb zeneszerzője fiának lenni? Nehéz vállalnia ezt a feladatot?

— Mi tagadás, jó érzés, de terhes is, mert nagy felelősséget jelent. Ez vonatkozik például a sok érdeklődőre, akik az egyre fogyó személyes tanúk mellett engem is megkérdeznek mindenféléről. A terhet főleg az jelenti, hogy sok tájékozatlan ember nem is mindig szerencsésen próbálkozik olyasmiról érdeklődni, amit máshonnan is megtudhatna. Ami személyemet illeti: saját szakmáman igyekeztem elérni, amit lehetett, hogy ne csak ifjabb Bartók Béla, hanem Bartók Béla okleveles mérnök is lehessenek.

Gábor István

(Ez a riport a Magyar Nemzet 1981. december 29-i számában jelent meg és a szerző szíves hozzájárulásával közöljük.)

PÁRHUZAMOK KERESZTÚTJA

Október 8. A mohamedán világ nagy ünnepe: Id-el-Kabir. Zarándokok milliói indulnak el szerte a mohamedán világból, hogy erre a napra Mekkába érjenek, és eleget tegyenek a Korán előírásának: róják le kegyeletüket a szent Kaaba kő előtt, és ezzel egyben nyerjék el a tiszteletre méltó Alhaji címet, ami egyben rangot is ad viselőjének.

Akiknek pedig ez nem adatik meg, azok a nap reggelén ünnepi öltözékben összegyűlnek a települések mellett erre a célra kialakított nyílt térségeken és Mekka felé fordulva, a földre borulva távolból csatlakoznak a zarándokok közös imájához.

Az ima befejeztével felkerekednek, ki-ki tehetségéhez mérten gyalog, számárháton, vagy luxus Mercedeseken, és hazaérve rituális mozdulattal elvágják az alkalomra mérhetetlen költségért vásárolt kos torkát. Nemsokára pedig tüzek ezreinek füstje csavarodik az ég felé, mint megannyi égő áldozati oltáré.

Az ünnep megkezdődött: Barka de Sallah.

Különös, érthetetlen szokásnak tűnik mindez nekünk, pedig eredete könnyen fellelhető a Bibliában, Mózes I. könyve 22. részében a következőképpen: Miután Isten megkísérté Ábrahámot, és kéri, hogy áldozza fel néki fiát, Izsákot, és Ő hajlandó rá, „akkor kiálta néki az Úrnak Angyala az égből és monda: ... Ne nyújtsd ki a te kezedet a gyermekre, és ne bántsd őt... És felelémé Ábrahám az ő szemeit, és látá, hogy imé háta megett egy kos akadt meg szarvánál fogva a szövevényben. Oda méne tehát Ábrahám, és elhozá, és azt áldozá meg égő áldozatul az ő fia helyett.”

Igy kapcsolódik össze Ábrahámon, a közös ősz személynél keresztül a keresztény, mohamedán és zsidó vallás a ma is élő hagyományaival együtt. A fekete kontinens szívében, a Niger folyó mellett a legnépesebb afrikai államban, Nigériában ez a közös, ősi eredet ma is élő valóság. A rendkívül heterogén összetételű lakosság vallási hovatartozása is legalább olyan széles skálájú, mint a faji eredete.

A tengerpartról kiinduló keresztény misszionáriusok a 10-ik szélességi fokig jutottak fel az egyenlítőtől északra és itt szembe találták magukat a nagyhatalmú emírek mohamedán világával. Az Arab-félszigetről kiáramló és keleten Indonéziáig, nyugaton Észak-Afrikán át Spanyolországig, míg délen Afrika keleti partja mentén, illetve a kontinens közepén a mai Nigéria északi részéig előnyomuló iszlám itt építette ki végső állásait. S bár távolsága Mohamed szülőföldjétől ezer mérföldekben mérhető, az egyik legprogresszívebb mohamedán bástyája az iszlámnak Afrikában. Ezzel egyidőben a kereszténység csaknem minden felekezete ugyancsak termékeny talajra lelt itt. Katolikusok, presbiteriánusok, protestánsok — az unitáriusokat is beleértve —, valamint a különböző szekták végtelen száma teszi színessé az ország vallási életét. Csak érdekességként említve: az egyik, az 1920-as években alakult szekta olyan nagy befolyásra tett szert, hogy nemcsak itt Afrikában, hanem az

Egyesült Államokban is milliós lélekszámú gyülekezetet alakított ki a fekete lakosság körében.

A keresztény gyülekezetek érdekes sajátossága itt a helyi viszonyokhoz értelemszerűen és szükségszerűen történő alkalmazkodás. A római katolikus egyházközségeket korábban a Vatikán részéről komoly kritika érte Afrika-szerte a merev egyházi szabályok fellazítása miatt. II. János Pál afrikai látogatása azonban a kritika élet letompította, mivel nyilvánvalóvá vált, hogy az egyházi liturgiához való merev ragaszkodás a hívek egyértelmű elvesztésével járma. Az egyszerű lakosság tömege, aki vasárnaponként messzi földről elzarándokol a legközelebbi templomhoz, valami többit, valami személyhez-szólót vár az istentisztelettől, és a számára sok esetben érthetetlen liturgia aligha vezeti el az élő Jézushoz.

Ezt az igényt felismerve, a sok esetben még ma is missziót teljesítő fehér- és színesbőrű papság igyekszik személyes kontaktust teremteni a hívőkkel az istentiszteletek, misék rendjén.

Igy azután ezek az ünnepi alkalmak sokkal inkább emlékeztetnek az őskeresztények összejöveteleire, mint a XX. század végén megszabott liturgiákra.

Az istentiszteletek időtartama nagyon elnyúlik, a dobok, sípok kísérette egyházi éneklés minden hívőt magával ragad, a prédikáció rendjén az eljáró pap a hívőket kérdés-felelet formájában tevőleges résztvevőkké avatja. Közben az anyák hátukra kötött sűrű csecsemők táplálásáról gondoskodnak a legtermészetesebb módon, a nagyobbak hol csendben, hol zajongva jönnek-mennek a templomban, a legcsekélyebb mértékben sem zavarva a jelenlevők áhitatát.

A templom így válik valóban az élő Jézushoz vezető út állomásává, az Isten házává.

Igy élnek egymás mellett itt a legkülönbözőbb vallások hívei, bár párhuzamos utakon haladva, de a közös cél felé igyekezve.

A Bolyai-féle térbeli geometria bizonyította a párhuzamosok térbeli, végtelenben történő metsződését. Mily különös látni itt ennek a számítások realitásával bizonyított elméletnek a transzformációját. A végtelenbe helyezett közös metszőpont egyike Ábrahám személye, a közös ősz bibliai alakja. A másik metszőpont pedig a hívő emberek közös igyekezete: az élő Isten keresése és az igyekezet a Vele való találkozásra. A szigorú matematika tudománya így válik itt élő valósággá, a Niger mentén, a trópusi nap izzó égboltja alatt.

Építeni Isten országát ott, ahol a gyarmati múlt mérhetetlen elmaradottságot, nyomort hagyott csak hátra százmilliók számára. Megpróbálni felszámolni itt ezt a káros örökséget csak a békeszerető emberiség közös akaratával, erőfeszítésével lehet, hogy a párhuzamos utak, erőfeszítések közös metszőpontja egy boldog, szabad kontinens békességben egymás mellett élő millióinak egymásra találását jelentse.

Gusau, Sokoto állam, Nigéria

Mikó István

*Lapunk olvasóinak Istentől áldott
boldog húsvéti ünnepeket kíván*

a Szerkesztőség

Andreas Rössler lelkész beszámolója az 1981. július 24-től 31-ig Noordwijkerhout-ban (Hollandia) megtartott IARF kongresszusról.

A vallás jelentősége korunkban

címmel a *Freies Christentum* 1981. évi 11-ik számában jelent meg. Rövid összefoglalása a következő:

A Szabadelvű Vallások Világszövetsége (IARF) 24-ik kongresszusát „A vallásosság kiterjedése” (The tide of religion) jelmondat jegyében tartotta meg. 20 országból közel 500 részvevője volt a kongresszusnak. A programok szorosan követték egymást, és ezeknek során, a megemlékezéseken és istentiszteleteken, a párhuzamosan folytatott bizottsági és munkacsoport-gyűléseken, a hozzászólásokban és vitákban vezérfonalként szolgált az az aktuális kérdés, hogy mi a vallásnak a jelentősége korunkban. Ha megtaláljuk ennek lényegét, akkor ez hozzájárul a vallásosság megerősödéséhez.

Korunkban a vallás jelentőségének és szükségességének az a fokmérője, hogy mennyiben járul hozzá a béke ügyéhez, a népek közötti testvériségi érzés kibontakozásához. Ma világszerte mindenütt érezhető a háttérben settenkedő félelem, az emberiség létét fenyegető olyan veszélyek miatt, mint fegyverkezés, nyomor és éhínség, környezeti ártalmak, emberi jogok megsértése, faji megkülönböztetés. Mégis maga az a tény, hogy az ember ilyen problémákkal kell szembenézzen, nem tesz bennünket pesszimistává e problémák megoldását illetően, mert meg vagyunk győződve arról, hogy mindenütt a világon — az ellentmondások ellenére — az emberek lelke mélyén megvan az akarat és a bölcsesség ahhoz, hogy egymással békében éljenek. Az IARF tagjai erős hittel vallják az emberek testvériségét, és elítélik a türelmetlenséget, az önzést, a tudatlanságot, az előítéleteket, melyek miatt az emberiséget az önmegsemmisítés veszélye fenyegeti. Miben tud a vallás hozzájárulni a világbékéhez, az emberiség létkérdéséhez és boldogulásához? Bizonyos, hogy már maga az a tevékenység is fontos, ami az IARF világszövetségben történik. Itt olyan emberek jönnek össze, akik különböző politikai beállítottságú országoknak és különböző vallásközösségeknek tagjai, így jobban tudják gyakorlati céljaikat megalapozni anélkül, hogy „univerzális teológiáról” lenne szó, annál jobban érzik, hogy egy hajóban ülnek, és nem egyedül, önmagukban jelentik a vallási hozzájárulást az emberiség boldogulásához.

A kongresszusi bizottságok zárónyilatkozata arra a kérdésre, hogy melyek a mi korunk vallási követelményei, azt a választ adja, hogy meg kell kísérelni egy közös mércének az alkalmazását, ami tartalmilag nem más, mint az öntevékeny szolgálat. Ez a mérce, valamint a béke

ügyét szolgáló célok, módszerek és erkölcsi értékek nemcsak a hívő emberek számára hozzáférhetők, hanem azok számára is, akiknek semmiféle vallási meggyőződésük nincsen. A sajtóságos vallási hozzájárulás — a kongresszus zárójelentése szerint — az elkötelezettség az erkölcsi értékek tiszteltetésére tartására, amihez a vallásközösségek alapvető tanításait jelöli meg erőforrásként. Képletes értelemben véve ez a „tankoló állomás”, ami a hajtóanyagot adja, amivel a hívő előbbre jut, s ahol az ablakokat is megtisztítják, hogy tisztán lásson, és a visszapillantó tükörben látja, hogy honnan jön, és mit hagy maga mögött. Utján figyelmesen kell haladjon, mert a figyelmetlenség számára vagy mások számára végzetes lehet.

Az IARF újonnan megválasztott elnöke, Dr. Nikkyo Niwano, a szabadelvű buddhista Rissho Kosei-kai mozgalom vezetője „A béke vallásos keresése” című kongresszusi beszédében hangsúlyozta az önzés, önteltség és arrogancia levetésének fontosságát, s az olyan magatartás felvételének szükségességét, ami tudatos alázat mindennek mindennel való összefüggése alapján. „Az emberiség előtt álló feladat most az — mondta dr. Niwano — hogy felépítsük a világtársadalmat. Ez pedig a lélek forradalmát követeli. Vallási feladatunk nem más, mint hogy megváltoztassuk a bolygónkon élő emberek szívét. Sokan mondhatják, hogy ez nem egyszerű, de én meg vagyok győződve arról, hogy mindenképpen egyszerűbb, mint a természet törvényeinek a megváltoztatása.”

A kongresszus vallásos üzenetét így határozta meg:

- a megismerés síkjában van az Isten, ahonnan és ahová mindenkinek oka és célja;
- a beszélgetés síkjában van a szeretet és az igazság, ami, Istenben lakozva, ebből feltétlenül következik;
- az érzelem síkjában van a bizalom Isten szeretetében, a gondviselés és a szabadság érzése.

Az IARF 25-ik kongresszusát 1984-ben Tokió-ban fogják megtartani. Vezessük tovább együtt gondolatainkat arról, hogy mi a vallás jelentősége korunkban.

Fordította: Vadady Vera

Az Amerikai Unitárius Egyház elnöke Magyarországon

A Magyarországi Unitárius Egyház vendégeként hazánkban tartózkodó dr. Eugene Pickett, az Amerikai Unitárius Egyház elnöke és kísérete márc. 26-án látogatást tett Straub Istvánnál, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettesénél. A fogadáson jelen volt dr. Ferencz József, a Magyarországi Unitárius Egyház püspöke. (Napilapok híradása)

A német nyelvű „Budapester Rundschau” c. hetilap karácsonyi száma „az elmúlt tíz év új templomai” címmel beszélgetést közölt Miklós Imre államtitkárral, az Állami Egyházügyi Hivatal Elnökével a magyarországi templomépítések-ről.

A riporter — Firron András — megállapítja a bevezetőben, hogy hazánkban 3520 római és görög katolikus templom, illetve kápolna, 1453 református, 646 evangélikus 498 szabadegyházi, 8 unitárius, 69 ortodox templom, valamint 130 zsinagóga van.

Összesen tehát 6324 templom, kápolna vagy imaház.

Az utóbbi tíz évben 57 római katolikus és görög katolikus templom, illetve kápolna épült, 18 református, 15 evangélikus templom és imaház, 14 adventista, 29 baptista, 2 öskeresztény, 2 metodista imaház, illetve imaterem létesült és a pünkösdisták felekezeteinek 7 imaháza. 301 katolikus misézőhelyet, illetve templomot, valamint 336 plébániaépületet restauráltak. Külön említendő a XXIII. Jánosról nevezett szociális otthon, a nyíregyházi görög katolikus püspökség és szeminárium új épülethozzájárulása, 3 új görög katolikus plébánia, több, mint 50 református parókia-épület, 4 új diakónia-intézmény és 3 új evangélikus szociális otthon.

Kiemelkedő restaurálási munkák voltak a 70-es évek második felében a budapesti kőbányai Szent László plébániatemplomnál 38,5 millió forint értékben, a budapesti belvárosi ferences templomnál 10,3 millió forint értékben, nem beszélve az esztergomi bazilika külső restaurálására eddig fordított 85 millió forintról. (M. K.)

Antonie Plamadeala az új nagyszebeni ortodox metropolita

Mladin nagyszebeni metropolita betegsége miatt nyugalomba vonult. Helyébe az illetékes ortodox egyházi grémium Antonie Plamadeala buzau ortodox püspököt választotta meg, akinek állami elismerése febr. 5-én történt meg. Ünnepeles beiktatására a nagyszebeni ortodox katedrálisban febr. 7-én került sor. Az ünnepeken a romániai unitárius egyházat dr. Kovács Lajos püspök képviselte.

Az új nagyszebeni érsek hazai tanulmányai után Oxfordban a katolikus teológiai fakultáson folytatta tanulmányait, és ott is doktorált. Egyik budapesti útja alkalmával püspökünkkel is megismerkedett, és vele hosszasan elbeszélgetett. Új munkakörében meleg szeretettel köszöntjük.

Gyallay Pap Domokos író emlékezete

1880—1970

Engem szemelt ki, a még élők baráti társasága, hogy tartsak rövid emlékezést, a kilencven éves korában elhunyt Gyallay Pap Domonkos születésének 100. évfordulóján. Vállalkoztam a feladatra. Két okból: először, mert híven őrizi az Unitárius Egyház, másodsor, mert ismertem, szerettem és tiszteltem, mint író-társamat, s akit egy páratlanul gazdag és szép magyar nyelvű népréteg, az erdélyiség küldött a magyar irodalomba.

Amikor 1970-ben az Új Köztemető ravatalozójában, majd a sírjánál elbúcsúztunk Tőle, nem is mérhettük föl, hogy ki hagyott itt bennünket! Azóta tizenkét esztendő futott el felettünk; a mi lassuló lépteink is arafelé közelítenek, ahol a békesség honol, ahol a végtelen csendet mádárcicsérgés, szellőfuvallat veri fel tavaszoként, s ahová ki-kijár a fakuló emlékezet.

Olyan író, újságíró lapszerkesztő volt Gyallay Domonkos bátyánk, aki küzdelmes életpályáján soha nem felejtette el a kapott „kinccsel-gazdálkodás” öröktörvényét, akinek élete minden fázisában ott dobolt a hit, népének szolgálata és rajongó szeretete. Aki a tanári katedréről messze látott, s amit onnét hirdetett, azt maradandó művekbe ötvözte, hagyatékul a „mindenkornak” olvasóinak, tanítványainak, tisztelőinek. Hitt a kimondott és a leírt szó hatalmában, emberformáló erejében, azért fogott tollat, hogy szolgálataival, emberségével, példamutató szerénységével mintául állhasson előttünk, az utókor előtt.

Erdélyben, a kis Bencéden született 1880-ban. Iskolái elvégzése után a tanári pályát választotta élethivatásul. Arra a pályára lépett, amely az ő korában, a századforduló táján

sem kecsegtetett „hírel, dicsőséggel, érdem szerinti megbecsüléssel, bő anyagiakkal”, ám Őt nem is ez vezérelte. A szolgálat, a népnevelés magasztos hite töltötte el; s nemzedékek szívhatták magukba Apáczai Csere, Misztótfalusi hitét, igéit lázas-tüzes magyarázatai során. A Dávid Ferencek, Bolyaiak, Brassai Sámuelek népe áhitott újkori prédikátort — újságíró, lapszerkesztő, író-prédikátort! —, mert éhes és szomjas volt a nép — az Ő népe különösen! — a tiszta szóra, a friss forrásra, amelyből korondi kancsóival bőséggel merített és odakínálta a szomjazóknak.

Nem azért hagyta el szülőföldjét, Erdélyt, mert a Magyar Nép című képes hetilap, vagy a Pásztortűz lángja hamuba holt. Azért vágyott Budapestre, hogy innét is szítsa a tüzet, ontsa hitét, mint író, izes magyar nyelvén tovább — a tágabb körű olvasóknak. Nem volt igazán népszerű, (mai szóhasználatnál élve: élvonalbéli író) hírnévre, dicsőségre soha nem vágyott. Nem véletlen, hogy — bár 1920-tól sorra jelentek meg regényei, novellái, karcolatai, népszínművei —, a hivatalos irodalompolitika semmiféle látható, tapintható kitüntetésben nem részesítette soha!

Pedig életműve — most, ahogy számbavesszük — közel 30 önálló kötetben látott napvilágot. Az Országos Széchényi Könyvtár pontosan harminc kötetet őriz katalógus kartonjain, kezdve a Torda és környéke 1913-as kolozsvári kiadásától. És a közbülsők, milyen korszakos művek, mennyi tudás, élettapasztalat, megfigyelés, remek szerkesztés, jellemrajz, — néhányat érdemes ide jegyeznünk. Ősi rögön, elbeszélések; Dávid Ferenc búcsúzása, történelmi színjáték; Ócsu a búzában, színmű; Szüret után esküvő, vígjáték; Vas-

kenyéren, regény, hogy csak néhányat a műfaji meghatározás szerint felemlítsünk.

Sokoldalúságára jellemző, hogy Kolozsvárott 1935-ben Képes ábécé és olvasókönyv címmel, Budapesten pedig az Akadémia kiadásában (1959) A székely őstörténet nyomai az élő nyelvben, tudományos munkát is közzétett. Kutatója, vizsgálója volt a szép magyar nyelvnek; rég elfeledett históriák újrafelfedezője, sokhúrú mester, aki a nyelv hangszerén művészi magasságokba emelte a látott valóságot, a költői álmat. Fiainál tett amerikai és kanadai látogatása idején elbeszéléseiből szép gyűjtemény jelent meg dr. Szent-Iványi Sándor előszavával, 1968-ban Erdélyi legendák címen.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy ismerhettem, meglátogathattam többször Szentkirályi utcai lakásán. Sajnos, csak élete utolsó évtizedében történetelt mindez, amikor én a Magyar Pen Club egyik titkára voltam. Többször vittem neki a tagság tiszteletét, üdvözlét és parányi kis csomagot — virág helyett! —, mert nem bővelkedett ezidőben sem nagy nyugdíjjal, sem számottevő írói keresettel. De láttam ott üldögélni a Múzeum kert fája alatt egy padon, előrehajolva, botra támaszkodva, nyári estéken. És akkor odaültem melléje, mint író-tanár-társ, — ám diáknak éreztem magam, mert történetei, példaadó szerénysége, hatalmas tárgyi tudása ott is lenyűgözött. Milyen kár, hogy nincs közöttünk! S milyen kár, hogy alakját a feledés homályába takarja az idő. De mi, akik láttuk szikár alakját, hallottuk hangját, olvastuk műveit, — emléket megőrizzük. A hagyaték újjáélesztése az irodalomtörténet feladata lenne. Itt az ideje!

Kopré József

Dán Róbert: Vehe-Glirius és Dávid Ferenc

Dán Róbertnek az unitárius eszmetörténet kutatásában elért eredményei már régen felkeltették az európai tudományosság érdeklődését. A címben jelzett tanulmánya is egy fontos, sokáig bizonytalannak tetsző életpályára derít fényt. Matthias Vehe-Glirius a radikális unitárius gondolkodás egyik érdekes alakja; tevékenységére már a nagy német író, G. E. Lessing felfigyelt. Személye azonos a Natanael Aelianus Matthyania álnév alá rejtőző íróval, aki Hollandiában Mattanjah címen tett közzé egy német nyelvű könyvet (1578), s ebben, mint Dán Róbert kimutatja, az igaznak tartott kereszténységet az Ószövetségből és nem az Újszövetségből kívánja magyarázni. Dán Róbert ezt a XVII. század eleje óta keresett nyomtatványt Utrechtben megtalálta, és dolgozatában ismerteti. Glirius legfontosabb tételei természetesen krisztológiai

vonatkozásúak: bár Krisztus — az elküldött — Messiás volt, nem váltott meg senkit, ember volt és maradt. Isten megdicsőítette, de visszajön az Utolsó Ítéletben, és az igazakkal együtt fog uralkodni.

Látnivaló, hogy mindez a magyar unitáriusok egy részének „nem imáandó” (non adorandus) tételét erősíti, és belekapcsolódik Dávid Ferenc eszmerendszerének kialakulásába is. Vehe-Glirius 1578. október végén bukkant fel Kolozsvárra, s az unitárius iskola tanítójaként kezdte terjeszteni eszméit. Ekkor már folyt Dávid Ferenc ellen Blandrata György aknamunkája, amelyet Faustus Socinus segítségével akart kiteljesíteni. Ez utóbbi nem sokkal Vehe-Glirius után ért Kolozsvárra, s Blandrata megbízásából tételsorozatot állított össze Dávid Ferenc „újításainak” cáfolatára. Dávid Ferenc erdélyi ellenfelei Glirius könyvéből

olyan tételekkel bővítették Socinus írását, amelyekkel Dávid innovációját akarták igazolni a fejedelem (Báthory Kristóf) előtt, noha az unitáriusok nagy püspöke sohasem vallotta őket, vagy legalábbis nagy részüket nem. Dán Róbert kétséghatármentesen érvekké bizonyítja, hogy Dávid Ferenc sohasem tanított judaizáns eszméket, az erdélyi szombatosság kialakulására nem volt közvetlen befolyása. Ezt állapíthatjuk meg más neves unitárius teológusok, pl. Bogáti Fazekas Miklós esetében is. Dán Róbert tanulmánya szép hozzájárulás Dávid Ferenc eszmevilágának tisztázásához is a nagy magyar reformátor halálának négy-századik évfordulóján.

A magyar irodalom- és eszmetörténet kutatójában egy sürgető kérdés merül fel. Nem lenne itt az ideje a magyarországi unitárius egyház története megírásának? Az első kötet a kezdetektől a dési complanatióiig (1638) terjedhetne.

Bán Imre

Dr. Káldy Zoltán az evangélikusok elnök-püspöke az Evangélikus Élet-ben számot adott arról, hogy „mi történt a szórványévben”. Ismeretes, hogy az evangélikusok az 1980. esztendő „szórványév”-nek nyilvánították. Arra kérték a lelkészeket és segítőtársukat, hogy ebben az évben különös gonddal forduljanak a szórványokban élő evangélikusok felé, látogassák meg őket, keressék meg ott, a „nyilvánításban nem szereplő” evangélikusokat, és kapcsolják be őket a gyülekezet vérkeringésébe.

— Leggyakoribbak az olyan szórványok, ahol 5—10—12 lélek él. Egyes számítások szerint minden negyedik evangélikus szórványban él. Elérésükért, gondozásukért a lelkészeknek sok-sok kilométert kell vonattal, autóbusszal, gépkocsival, kerékpárral és gyalog megtenniük. Néha egy szórványban élő konfirmándusra a lelkésznek egy egész napot kell „rááldoznia”. Minden egyházmegye esperese még nem terjesztette fel összefoglaló jelentését. Tíz egyházmegye adatait összegezték, és megállapították, hogy ezeknek az egyházmegyéknek a lelkészei kerekén hatezer szórványcsaládot látogattak meg. Egyik lelkész saját gyülekezte szórványaiban 2300 km-t tett meg, hogy híveit meglátogassa, illetve új gyülekezeti tagokra bukkanjon. Voltak, írja a beszámoló, akik nagyon boldogan fogadták a lelkész látogatását, mások „hűvösek” maradtak, ismét mások a továbbiakban nem igényelték az újabb látogatást. A nagy többség nem az utóbbiakhoz tartozott.

— A szórványév arra hívta fel a lelkészek figyelmét, hogy egyházukban minden egyes lélek számít, és egyetlenegy sem szabad elhanyagolni, könnyelműen „leírni”. A meglátogatók tapasztalhatták, hogy egy nagyobb családhoz tartoznak és drágák annak. Sokan emlegették egykori konfirmációjukat, az első úrvacsorát, a gyülekezetet, vagy régi papjukat, és szóltak az „élet viharáról”, amely kisodorta őket régi gyülekezetükből.

— Örülnek, hogy hatezer látogatásra sor került, és a felfedezett új hívek száma 860. Ennél azonban jóval többen élnek a szórványban, és a szórvány-hívekkel meg kell teremteni a kapcsolatot az emeletes budapesti házakban csakúgy, mint a tanyavilágban.

— A szórványévet nem zárhatjuk le 1980-nal, sem 1981-gyel, hanem azt folytatni kell minden évben. Néhány gyülekezet minden évben szórványnapot rendez, melyre meghívják a szórványokban élő valamennyi ismert gyülekezeti tagot. Igen jó szolgálatot végezhet az egyházi sajtó. Az egyházi lap olvasása összeköti a „szórványok népét” az egész egyházzal.

Amit fentebb idéztünk, az nekünk is tanulsággal szolgálhat. A jó példát és a gyakorlatot követni nem szégyen. Javasolni fogjuk a Képviselő Tanácsnak, hogy 1982. november 30-án kérje számon minden lelkészünktől és gyülekezetünktől azt, hogy hány unitárius szórványtagot kapcsoltak be az ideik és az elmúlt esztendőben gyülekezetük tagjai közé.

SZERVÉT MIHÁLY HÍRE AFRIKÁBAN

Mikó István, Nigéria állam északi részén dolgozó budapesti gondnokunk rendszeresen olvassa a New Nigerian című országos lapot, amely szombati számaiban a Religion rovatban egyházi híreket közöl.

„Nagy érdeklődéssel fedeztem fel Szervét Mihály nevét és a tőle származó idézetet a lap január 2-i számában — írja Mikó István. A cikk többi része is érdekes eszmefuttatást tartalmaz, ahol keverednek a különböző vallások tanításai, de maga az a tény, hogy itt, Afrika közepén találkoztam a „Csillag a máglyán” szereplőjével, Szervét Mihállyal, mindenképpen említésre méltó”. A cikk szerzője M. A. Ayeni, aki írásának címéül ezt adta: Régi „eretnekség” az Istenről való új keresztényfelfogásban. Megemlíti, hogy 1553. október 26-án Mihael Servitust (így) máglyán kivégezték annak a vádnak az alapján, hogy szentháromság-ellenes tanításai miatt elítéltetett mint eretnek. Egy korábbi cikkben T. O. Olabayo megállapította, hogy hiszünk a szentlélekben, Jézus Krisztusban és

Istenben, az Atyában, de az istenség fogalmát nem kapcsoljuk a szentlélekhez és Jézus Krisztushoz, így Egy az Isten. Az írásban a szerző a Korán tanításaival is összehasonlítást tesz, és onnan és az Ó- és Újszövetségből számos idézetet közöl.

Vallási kérdések

A Német Szövetségi Köztársaságban működő és Bad Boll fürdőhelyen ülésező Evangélikus Akadémia és az IARF minden évben közös ülést tart. Az 1982. február 26—28. napjain tartott tanácskozás témája: „Die Frage nach gut und böse in der Religion” volt. Az előadók között volt Niederstein Péter svájci lelkész, aki A rossz helye a tapasztalatban címen tartott bevezető előadást. Dr. Hubertus Mynarek volt bécsi katolikus professzor a jó és a rossz problémáját vizsgálta etikai szempontból.

A Hazafias Népfőnt főtthkára már hagyományszerűen találkozik az év elején a magyarországi egyházak és felekezetek vezetőivel. A január 28-án tartott tájékoztatót részt vett Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is.

A tájékoztató után több egyházi vezető felszólt. Idézzük a Magyar Németet: egyöntetű volt a vélemény, hogy a településeket járva, magyar és külföldi egyaránt érzékelheti: az országban komoly alkotó munka folyik, az emberek élvezhetik munkájuk gyümölcsét. Ennek az egészséges egyensúlynak a kialakítása a társadalmi, állami vezetés egyik legnagyobb érdeme. Elismeréssel szóltak a megnyilatkozók arról a nagyon átgondolt, az állam és az egyházak együttműködésére is építő elvi politikáról, amely kivívta az állampolgárok bizalmát, s amire az elért életszínvonal stabilizálását, s majdan egy újabb fejlődést is építeni lehet.

KRISTÓF GYÖRGY

Kristóf György (1878—1965) 1903-tól a szászvárosi Református Kun Kollégium tanára volt, 1922-ben az új kolozsvári román egyetem magyar nyelv- és irodalomszakos professzoraként dolgozott, 1945-ben történt nyugdíjazásáig. Több erdélyi tanárgenerációt nevelt. Egyik legismertebb tanulmánya Jókai erdélyi útjairól szól. Közel 800 Kisebb, nagyobb tanulmánya és cikke jelent meg hosszú élete folyamán.

Gaal György kolozsvári tanár „Kristóf György élete, irodalomtörténeti és tanári munkássága” címen nyújtotta be doktori értekezését a kolozsvári egyetemen, ahol a Minisztérium által kijelölt öttagú bizottság véleményezte kedvezően a dolgozatot, és 1981. jún. 17-én ünnepélyes keretek között védte meg tanulmányát, és ezzel elnyerte a nyelv- és irodalomtudományok doktora címet, mely kb. a hazai kandidátusi fokozatnak felel meg. A bírálók között a legismertebbek dr. Szigeti József és dr. Szabó T. Attila kolozsvári professzorok.

Gaal György tanulmányának egyik fejezete „Kristóf György munkássága a két világháború között a kolozsvári egyetem magyar nyelv- és irodalom tanszékén c. a Kritérium Kiadónál, Bukarest, 1981. jelent meg az „Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok 1981.” c. kötetben. Az új kolozsvári doktor több unitárius vonatkozású írását lapunknak is rendelkezésére bocsátotta.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

Az erdélyi unitárius lelkészi kar jónéhány éve nyugalomba vonult nestora 1981-ben elhunyt. Az első világháborúból hazakerülve, leszereleése után iratkozott be a kolozsvári unitárius teológiára. 1923-ban egyháza Amerikába küldte, hogy Clevelandben és környékén az ott élő magyar unitáriusokat pásztorolja. E munka végzése közben mezőgazdasági főiskolákon tanulmányokat folytatott. 1927-ben került a Nyikó menti kicsi székely falu papjaként Kadácsba. Később esztendőkönt át a székelykeresztúri unitárius gimnázium vallásánára, majd igazgatója volt. Végül az első gyülekezeténél jelentősen népesebb Úrmös község papjaként ment nyugalomba. Melegszívű, széphanjú prédikátor volt. Az 1968. évi kolozsvári emléksinton ő mondotta az imát, amely egyike volt a legszebb unitárius imádságoknak, amiket hallottam, vagy olvastam.

Idézünk egyik leveléből: „Tevékeny életem kerek ötven esztendőre terjed. E félszázad első harmadában, mint unitárius lelkész egy kicsi székely falu életét műveltem gazdasági, társadalmi, kulturális és természetesen valláserkölcsi vonatkozásban. Második harmadában, mint tanár és igazgató néhány nemzedék nevelésével szolgáltam ugyanazt a célt. Harmadik harmadra egy felbolygatott nagyobb falut bíztak rám felteéseim. Munkaköröm egész idő alatt a családi életen túl terjedt”.

Amikor 1979-ben egy amerikai unitárius turistacsoporttal Úrmösön jártam, a falu másik szülőtte, Máthé Zsigmond ny. esperes úgy mutatott be, hogy jól ismerem Lőrinczi Lászlót. A falu öregjei szemében könny csillogott, amikor egykori papjukat említették.

Lelkészi munkájáról egyik levelében így tesz vallomást: „Közeledik karácsony ünnepe. Ha szolgálatban lennék, ünnepi beszédemet így kezdeném: karácsonykor a legszebb emberi eszme csillaga ragyogott fel, a szeretet eszméje. A karácsony évről évre visszatérő figyelmeztetés: egyetlen út van, amely kivezethet az önzés, irigység, bosszú, hatalmi versengés szomorúságában szenvedő világból: a szeretet útja. Most össze számlálom azokat, akikben fölfedeztem és megtanultam tisztelni a szeretet, a segélynyújtás spontán természetességgel, számítás nélkül megnyilatkozó jeleit. Ott vannak közöttük családom tagjai, barátaim, munkatársaim „saját nevelésű” híveim. S ezek az előszámlált emberek mind bizonyoságtevők a szeretet megváltó, békességépítő ereje mellett.”

A ház körüli gazdálkodással foglalkozott és erre oktatta a falu érdeklődő embereit. Legszívesebben gyümölcs és virágtenyésztéssel foglalkozott. Erre utalnak egyik írásából vett következő sorok, mellyel búcsúunk eredményekben gazdag életétől: „tulipán gyűjteményünk ötven fajtaból, illetve változatból áll. A fölöslegét odaadjuk bárkinek, aki az

ilyen dolgokkal szeretettel foglalkozik. Ötven évi ilyenirányú tevékenységünk alatt egyetlen oltványt, vagy virághagymát sem adtunk el, de emlékül maradt belőlük minden olyan házikertben, temetőben, ahová valaki igényelt belőlük.”

Az okt. 24-én 83 éves korában elhalt Lőrinczi László, székelykeresztúri temetésén jelen volt a lelkészi kar jelentős része, sok tanítványa és tisztelője. Úrmösről mintegy kétszázan jöttek el, és koporsója mellett díszőrséget állottak. A temetési szolgálatot Báró József esperes végezte. Az egyház egyeteme nevében dr. Erdő János főjegyző búcsúzott. A sírnál Biró József, kadácsi lelkész végezte a szolgálatot.

Emléke köztünk él.

Bekes Gáspár fia

Erdély és az unitáriusok történelmében jelentős szerepet játszott Bekes (nevét gyakran Bekés, Békés stb. alakban írták) Gáspár, aki János Zsigmond fejedelem udvari tanácsosa volt, és urával egyidőben csatlakozott az unitáriusokhoz.

Bekes volt az, aki a fejedelem Habsburgok felé tapogatózó politikáját képviselte, és ura halála után egyike volt az esélyes fejedelem-jelölteknek.

Több alkalommal szó esett arról is, hogy Bekes egyik németországi útja alkalmával latin nyelvű unitárius kiadványokat juttatott el a heidelbergi antitrinitáriusokhoz.

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1981. évi 4. számában a Cambridgeben élő Gömöri György irodalomtörténész — akinek egyik írását korábban mi is közöltük — *Újabb Balassi-nyomok Lengyelországban* címen adatokat közöl lengyel könyvtárakban végzett kutatásairól. Tőle vettük át az alábbiakat. Bekes Gáspárnak két fia volt, László és Gábor. Ez utóbbi az apának

Szárkándi Annával kötött második házasságából származott. Az anya később Wesselényi Ferenc felesége lett.

Az 1568-ban született Bekes (lengyelesen: Bekiesz) László érdekes karriert futott be. A szerző közlése szerint Bekes Gáspár „végrendeletében nem ellenezte, hogy fiát jezsuiták neveljék, ezért halála után a király a gyermeket abba a puttuski jezsuita iskolába adta be, ahol Báthori András is nevelkedett. Bekes László már gyermekfővel rendkívüli nyelvézéréről tett bizonyoságot: 12 éves korában már négy nyelven beszélt, a latint is beleértve. Később derekasan harcolt Byczynánál, Zamojszky oldalán, a Habsburg-trónkövetelő csapatai ellen. III. Zsigmond udvaronca lett, és 1593-ban testvérelével együtt indigenátust kapott, vagyis honosították Lengyelországban. 1594. nyarán segédcsapatával Magyarországon találjuk — Győr környékén harcol a törökökkel. Mátyás főherceg seregét erősíti. Ezek a Győr körüli harcok augusztus—szeptember folyamán folynak, Hardeck ugyanis szeptember végén adja fel a várat a töröknek. Bekes Lászlót azonban már korábban is foglalkoztatják a török elleni háború eseményei — erről tanúskodik 1594. június 24-én Krakkóban kelt levele, amelyet Krysztof Radziwill, vilnai vajdához intézett.”

E levélben beszámol a magyarországi hadjárat eseményeiről, köztük Esztergom ostromáról. Itt tudósít a nagy költő haláláról: „Balassi Bálint urat Esztergom alatt roham közben megölték.” Gömöri szerint, mivel a levélíró nem magyarázza meg, hogy ki volt légyen az a Balassi, feltehető, hogy nemcsak ő, hanem a címzett K. Radziwill herceg is ismerte, sőt az is elképzelhető, hogy utolsó lengyelországi tartózkodása során Balassi találkozott is Radziwill herceggel.

Bekes László 1600-ban Zamojszky és Báthori Zsigmond Mihály vajda ellen indított hadjárata során esett el.

A hollandiai 1981. évi konferencia szünetében az épület előtti udvaron romániai és magyarországi delegátusok körében dr. Peter Dalbert volt elnök, és dr. Carolyn Howlett búcsúzó elnöknő
(Bartók Béla felvétele)

HALOTTAINK

GOTHÁRD ZSIGMOND

1900—1982.

Gothárd Zsigmond építészmérnök, Högyes Endre u. 3. sz. alatti templomunk tervező mérnöke, 82 éves korában január 10-én elhunyt.

Ósi unitárius család sarja volt, néhai édesapja több cikluson át töltötte be a budapesti egyházközség gondnoki tisztét. Egyházszertetét elődeitől örökölte, és azt hosszú élete során megőrizte. A Högyes Endre utcai templomunk felszentelésének ötvenedik évfordulóján tartott előadásában a nem szakemberek számára is érthető módon magyarázta el, hogy milyen nehézséget okozott a régi bérház első emeletének kiváltása, és oda az erdélyi stílusmotívumokat megőrző ma is szép templomunk beépítése.

A budapesti egyházközség presbitériumának és egyházunk zsinatának több cikluson át haláláig szorgalmas, és bölcs hozzászólásaival tevékenyen résztvevő tagja volt.

Temetése után egyik idős presbiterünk mesélte el, hogy ez az erdélyi székely család hogyan kapta Homoródmáson a németes hangzású Gothárd családnevet. Valamelyik őse, még a reformáció korát megelőző időben, Gothárd napján (május 5.) született, és az akkori plébános javaslatára a fiúgyermeket az akkori szokásnak megfelelően a nap viselője nevére keresztelték. A család az elhalt emlékének ápolására az Unitárius Élet javára 800 Ft-t adományozott.

ÁRMÁNKÓ MIKLÓS

1908—1982

73. életévét betöltve, hosszú szenvedés után hunyt el Ármánkó Miklós — Felsőrákos szülötte — férjiszabó, az Ipar Kiváló Mestere, a pestlőrinci unitárius gyülekezet több cikluson át presbitere.

Katonai szolgálata után előbb Brassóban, majd Bukarestben dolgozott, és 1942-ben került Pesterzsébetre. Bukaresti évei alatt egyike volt a magyar kultúrcsoport vezetőinek. Lakóhelyén mint kiváló énekes az iparos énekkar egyik kiemelkedő tagja volt. A budapesti gyülekezet összejöveteleinek szorgalmas látogatója.

Egyházi életünk lelkes támogatójától vettünk búcsút a pesterzsébeti temetőben február 11-én, amikor hamvait felesége és szülei mellé helyeztük el dr. Ferencz József püspök, Huszti János és László Andor lelkészek szolgálata mellett. Ravatala mellett az iparoskörtől dalárda

gyászdalokat énekelt. Leánya, dr. Mezei Gy. Lórántné Ármánkó Ibolya, a Protestáns Könyvesbolt érdemes vezetője, és az egész rokonság gyászában is osztozunk.

A család a felajánlott stólat 1000 Ft összegben püspök javaslatára Ármánkó Miklós emlékezetére az Unitárius Élet megsegítésére fizette be.

REBI NÉNI

1895—1981

A földi élettől az esztendő utolsó napján búcsúzott. Hamvasztás után ravatala mellett sokan gyűltünk össze, de lehetünk volna többen is. Igaz, hogy az egykori unitárius főiskolás diákokthon lakói közül, akiknek évtizedeken át gondját viselte, ugyancsak egyre kevesebben vannak életben.

Az elmúlt esztendőök rendjén, ha mindig tiszta kis otthonában meglátogattam, arról beszélt, hogy csak addig kíván élni, amíg másoknak, és főként egyházának szolgálni tud. Végrendelelt is a budapesti unitárius egyházközséget nevezte meg örököséül.

Hódmezőkarácsonyfalván indult el élete, s azután a harmincas évek elején a Högyes Endre utcai unitárius templom környékén ismertük meg jobban. Élete utolsó napjait gondozta, tisztán tartotta a lelkészi irodát és a főként erdélyiek által látogatott vendégszobákat.

Viszonylag rövid házassága nem volt szerencsés, nem egyforma nyelven beszéltek az élet dolgairól. Gyermekkel sem áldotta meg az Istent. Később akadt egy rokon gyermek, akinek neveltetéséről éveken át gondoskodott; keresztlány, tanítói oklevelet szerzett, és Erdélybe ment férjhez.

Szülőfaluja unitárius templomáról sohasem felejtkezett el, és az Úr asztalára szép terítőt küldött. Rebi néni is vallotta azt a gondolatot, melyet ravatala mellett alapigeként választottam, hogy Jézus úgy volt jelen ebben a világban, mint aki szolgál. Az igazi szolgálat volt élet-eleme.

Rebi néni azok közé a kevesek közé tartozott, akiből már életében történelem lett. Nevének említése nélkül, a Magyar Nemzet egyik újságírója, aki gyermekkorában a Högyes Endre utcai egyházi házban lakott, meleg szeretettel és hálás visszaemlékezéssel rajzolta meg egyik írásában Rebi néni alakját, aki a ház lakóinak egyéni kívánságai helyett, mindig a közösség, az egész lakótábor érdekeit védte, és nem házmester volt, hanem az igazi értelemben vett házfelügyelő, aki a lakók békeességére, a ház tisztaságára, a rendre és a békés egymás mellett élésre

tánította azokat, akikkel egy házban lakott.

Elbúcsúztunk tőle mi, akik ravatala körül összegyülekeztünk, ott hallgattuk meg Lakatos Gyula homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkész táviratát:

Rebi néni elhalálzásáról szomorú szívvel vettük a hírt. Vasárnap a templomban kegyelettel emlékeztünk rá. 15-én, hétfőn, 11 órakor harangjaink is elbúcsúztatják. Pihe-nése legyen csendes, emlékét szívünkben őrizzük.

A Rákoskeresztúri temetőben febr. 15-én alulírott és Huszti János lelkész búcsúztatták.

Dr. Ferencz József

Namibia

új anglikán püspöke

Néhány hónappal ezelőtt iktatták be James Kaulimat, Namibia első afrikai származású anglikán püspökét. Elődjét, az angol C. Wintert a dél-afrikai kormány évekkal ezelőtt kiutasította.

Érdekes, hogy az új püspök maga is hangsúlyozta, hogy az anyakönyvezés hiánya miatt nem tudja pontosan, hány éves. Korábbi becslések alapján 49 évesnek tartják. Többnejű édesapjától 16 fivére és 8 nőtestvére van. Az új püspök gyermekkorában tehénpásztor volt, majd egy angol missziói iskolában tanult, és 1951-ben keresztelkedett meg. Később Pretóriában a teológiai főiskolán tanult, majd Kenyában és az Egyesült Államokban folytatta tevékenységét. Csak 1975-ben avatták lelkésszé, de két év múlva már segédpüspök lett, és ma a Namibiai Egyházak Tanácsának Elnöke. Fő törekvése a namibiaiak megbékélésének munkálása.

Az egyházi sajtószolgálat megbecsülése

Dr. Káldy Zoltán az evangélikus egyház püspök-elnöke évi jelentésében többek között arra is felhívta a figyelmet, hogy „jobban meg kellene becsülni egyházunk sajtószolgálatát”. Folyóiratainkból maradnak még eladatlan példányok — mondta. „Újabb előfizetőket kellene találni, elsősorban azok helyett, akik elhalálozás folytán kiesnek az előfizetők sorából. Jó lenne, ha az írott evangélium nem maradna olvasatlanul a polcokon.

A testvéregyház püspök-elnökének fenti intelmeit olvasóinknak és híveinknek figyelmébe ajánljuk.

HÍREK

A Magyar Rádió a Petőfi adón keresztül az idei év első hónapjaiban Huszti János, dr. Jakab Jenő és Szász János lelkészek szolgálatát közvetítette. Legközelebb június 27-én Bajor János debreceni lelkész, egyházi főjegyző szolgál a vallásos felőre keretében.

A Keresztény Magvető 1981. évi első és második száma nemrégiben érkezett meg Budapestre. Innen vettük át mai számunkban Kisgyörgy Zoltánnak Orbán Balázs munkásságára vonatkozó érdekes és adatokban gazdag tanulmányát.

A Budapesti gyülekezet februári összejövetelén Kisérdi Dezső református lelkész szolgált, dr. Czine Mihály professzor vezette be Havas Judit előadóművésznőnek Ady-estjét, melyet nemrégiben a Magyarok Világszövetsége küldöttként Münchenben is bemutattott.

Dr. Dér István budapesti ortodox főrabbi elhunyt. Temetésén jelen volt az Izraelita Egyház egész vezetősége és rabbikara. 1971-ben püspök és főgondnok első beiktatása alkalmával dr. Dér István főrabbi képviselte a hazai Izraelita Egyházat. Gyászuiban őszinte szívvel osztozunk.

Keckeméten január 17-én úrvacsoraszóval egybekötött istentiszteletet tartott Kelemen Miklós lelkész.

Téglás Anna, a szegedi egyházközség egyik buzgó tagja december 15-én elhalálozott. Kívánságára hamvait szülőfalujába, Sepsiköröspatakra szállították haza. A szegedi gyülekezet január 9-én tartott istentiszteletén emlékezett meg az elköltözőtől.

A lengyel nép megsegítésére a Magyar Vöröskereszt által indított akcióhoz egyháziunk is esatlakozott. A budapesti gyülekezetek és az Egyetemes Egyház adományát az év első napjában csekken befizették.

Az Ökuménikus Tanács megbízásából dr. Aranyos Zoltán zsinati tanácsos felkérte egyházunkat, hogy képviseltesse magát azokon az április első hetében tartandó tanácskozáson, melyeken a hazai egyházi sajtó készül fel a májusi moszkvai nagy béketalálkozóra.

Az összejöveteleken egyházunkat Szent-Ildnyí Iona lelkész, püspöki titkár képviselte.

A Világosság 1981. decemberi száma közli a debreceni értekezleten elhangzott előadások közül Poór József és Pröhle Károly professzorok bevezető előadásait.

Dr. Nosztopi László ny. egy. tanár tartott előadást „A szeretet lélektana és bölcselése” címen a IX., Hógyes E. utcai gyülekezeti napon, jan. 17-én. Néhány mondat az előadásból: „... Nem lehet a szeretetet más lelki jelenségek mozaikjaiból összerakni, mert nem egy képességünkkel, hanem személyiségünk egészével szeretünk. Epp ezért a szeretet új ember születése és a régi ember halála. Akit szeretünk, arról úgy érezzük, hogy feltétlenül azonosulnunk kell vele szubsztanciálisan. A szeretet pozitív érzület, vagyis kedvező, előmozdító, fejleszteni törekvő. A szeretet mint erő és mély érzelmi kielégülés, megtisztító és felemelő. Elegendő szeretet nélkül az emberiség sorsa megpecsételődött. A történelem választás elé állít mindnyájunkat; teljesítenünk kell a szeretet parancsát...”

A gyülekezeti napon dr. Gellérd Judit vezetésével egy kíségyüttes zeneszámmal szerepelt. Az áhítatot Bencze Márton lelkész tartotta. A legközelebbire május 16-án kerül sor.

Zwingli Ulrik emlékére címmel dr. Zsindely Endre professzornak a Budapesti Református Teológiai Akadémián 1981. októberében tartott előadása jelent meg a Teológiai Szemle 1981. évi 6. számában.

Kolozsvári Nagy Katalin iparművész 1982 februárjában Oroszlányban rendezett sikeres kiállítását. 1980 nyarán a bécsi World Crafts Council konferencia meghívott előadója volt. 1981-ben Celldömölkön és Pápan is kiállításokon vett részt.

Poór József debreceni professor a Világosság idei második számában „A hívők és marxisták közös felelősségéről” közölt érdekes tanulmányt.

A Teológia c. katolikus negyedévi folyóirat 1981. évi 4. számának tanulmányai közül érdeklődéssel olvastuk Szennay András „Az egyház missziós küldetése” című tanulmányát. Kirdy Ernő érdekes körképet rajzolt „Az evangéliumi szegénység pápája” c. írásában XXIII. János pápáról.

Mihácz József váci általános püspöki helynök, a Katolikus Szó felelős szerkesztője, nagyprépost, életének 67. évében hosszú szenvedés után elhunyt. A váci székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra febr. 18-án.

A pestlőrinci gyülekezeti napon, febr. 28-án dr. Mezei Gy. Loránd református kutató professor — néhai Armánkó Miklós veje — tartott áhítatot és Timár Máté író olvasta fel egyik gondolatokban gazdag elbeszélését.

Hódmezővásárhelyi gyülekezetünkben március 14-én közgyűlést tartottak Bencze Márton lelkész elnöklése alatt, a közgyűlést betöltötte az üresedésben lévő gondnoki tisztet, melyre egyhangúan dr. Erdős Mihályt választották meg, aki eddig is lelke volt a hódmezővásárhelyi unitárius templomban folyó renoválási munkálatoknak.

KÜLFÖLDI HÍREK

Eric Wild, az angol unitáriusok ez idei elnöke újévi üdvözlőt küldött híveikhez lapjuk, az Inquirer hasábjain, melyben az egyházhoz való tartozásra és támogatásra hívta fel figyelmüket.

Faith & Freedom címen jelenik meg évente három alkalommal az angol unitáriusoknak, tartalmában a kolozsvári Keresztény Magvetőhöz hasonló szemléje.

Trevor Jones személyében új vezetőt állítottak az angol unitáriusok annak az osztálynak az élére, amely a gyermekek vallásos nevelésével és az ifjúság ügyeinek intézésével foglalkozik. Kinevezésével egy éveken át vitatott kérdés nyert békés megoldást.

Kettős lelkészcsere. Knoxville (Tennessee állam), unitárius gyülekezetének lelkészi szolgálatát Peter Hewis Hinckley város angol unitárius lelkésze látja el néhány hónapon keresztül. Az angolai Hinckley-ben ezen idő alatt a kanadai főváros: Ottawa unitárius lelkésze, Vernon Nichols fog szolgálni, aki szokásos tanulmányi szabadságát tölti Angliában.

Az Unitarian Universalist Christian c. szemle új szerkesztőjéül Michael Broadmann brookline-i unitárius lelkészt kérték fel, közli szerkesztőségünkkel a szervezet elnöke, dr. Thomas Wintle.

A kolozsvári unitárius teológusok részére febr. 4-5. napjain csendes napokat rendeztek, melyeken Fekete Dezső árkosi, Rezi Elek bágyoni lelkészek és Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes tartott előadásokat.

A kolozsvári unitárius templomban egy héten keresztül áhítatot tartottak, melyen nagy számú hallgatóság vett részt. A szolgálatot Szabó Dezső lelkész, dr. Izsák Vilmos teológiai tanár és Szén Sándor s. lelkész végezték.

A frankfurti unitáriusok értesítőjének 1982. évi első száma dr. Manuel Tögel lelkész szerkesztésében jelent meg, miután W. Mayer lelkész, az eddigi szerkesztő kivált a gyülekezet szolgálatából.

Az Unitarische Blätter idei első számát a szerkesztő a Német Szövetségi Köztársaságban élő külföldiek: elsősorban a vendégmunkások problémáinak szentelte. A mohamedán vallású török munkások egyre növekvő száma az iskoláztatásban és a beilleszkedésben jelent új problémát.

A bécsi Protestáns Egyháztörténeti Intézet vezetőjének, Peter F. Barton pro-

fesszornak szerkesztésében két tanulmánykötet jelent meg „Im Lichte der Toleranz” és „Im Zeichen der Toleranz” címmel. Az utóbbi kötetben három magyar szerző: Gyenge Imre ausztriai református püspök Fabiny Tibor budapesti evangélikus professor és Bucsay Mihály, a Ráday Kollégium főigazgatója tollából jelentek meg tanulmányok. Bucsay professor tanulmánya nyomon követi a Türelmi Rendelethez vezető utat, és elemzi azokat a hatásokat, amelyek az ifjú II. Józsefet érték. Bemutatja az erdélyi valláspolitikai alakulását a XVI-XVII. században, és ismerteti a hazai intoleráns időszakot, különösen I. Lipót és Mária Terézia valláspolitikájának türelmetlen vonásait.

Az amerikai Unitarian Universalist World idei januári száma a címlapon közli Phillip Hewett és felesége képét abból az alkalomból, hogy dr. Hewett 25 éve a lelképásztor a kanadai British Columbia tartomány Vancouver városa jeles unitárius gyülekezetének. E gyülekezetnek több magyar származású unitárius tagja is van.

A francia protestánsok évente megrendezésre kerülő szabadelvű protestáns napokat 1982. okt. 23-24. napjain tartják délen, Sète-ben. A téma: a Kereszténység és a többi vallások. Az előadók között szerepelnek: F. Smith, a párizsi protestáns teológiai fakultás dékánja, Daniel Farhi rabbi és egy teológiai hallgató.

A marosvásárhelyi Igaz Szó c. irodalmi szemle idei első száma a címlapon és több képen bemutatja a Marosvásárhely felállított Bartók Béla szobrot, Izsák Márton művész alkotását.

Brent Katya New York-i unitárius asszony részt vett karácsonyi istentiszteletünkön. „Nagyon élveztem a templom ünnepi hangulatát” — és kérem átadni üdvözlőmet azoknak, akikkel együtt jelen voltam a karácsonyi istentiszteleten” — írja.

Unitarian a címe az angol unitáriusok havi szemléjének, melynek szerkesztője John Rowland bristolai lelkész. Elgondolkodtató cikkekben üdvözlő az új esztendő szám az olvasókat. A címlap az Ausztráliából Angliába áttelepült David Usher lelkész beiktatási ünnepségén részt vett hivatalos vendégeket mutatja. A lelkész az athertoni gyülekezet nevében a gondnok, Eva Rosstron asszony üdvözlőli, a város polgármesterének jelenlétében. A szemle megemlékezik dr. Elwyn Hughes professzorról, aki a C-vitaminnal kapcsolatos mai problémákról jelentetett meg a cardiffi egyetem (Wales) kiadásában nagy érdeklődést kiváltó kötetet.

LAPZARTA UTÁN: Bigner Pál luda-pesti és Dobos István biatorbágyi híveink elhunytak. Lapunk következő számában idézzük emlékezetüket.

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő:

Dr. Ferencz József

Felelős kiadó:

Huszti János

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Táv.: 113-094

Szerkeszti a szerkesztő bizottság Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Postai Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Evi előfizetési díj 54,- forint

Külföldre évi 63,- forint

INDEX: 25.842

Egyetemi Nyomda — 82.7828 Budapest, 1982

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

HU ISSN 0133-1272